

60. výročie vzniku Národného osvetového centra

Úvod

Predkladáme vám materiál, ktorý sa snaží zmapovať relatívne stručne a proporčne činnosť a aktivity Národného osvetového centra a jeho predchodcov. Cieľom je nielen pripomenúť si 60. výročie založenia prvých inštitucionálnych reprezentantov osvetu na Slovensku, ale najmä pokúsiť sa bilancovať toto obdobie a nájsť východisko do ďalšieho obdobia rozvoja osvetovej činnosti a miestnej kultúry. Vybrali sme významné kapitoly rozvoja tejto oblasti činnosti, ktoré spracovali naši odborní pracovníci z dostupných podkladov. Materiál chápeme ako prvý stupeň prác na tomto kultúrnom poli. Pretože sme objavili aj nedostatočne zdokumentované obdobia v sledovanom historickom vývoji, bude treba ich v budúcnosti doplniť, spresniť. Aj z tohto dôvodu nebolo možné niektoré informácie, ktoré sme získali v oveľa podrobnejšej podobe, už teraz publikovať, pretože by sme vedome deformovali činnosť tohto pracoviska. Najnovšie obdobie posledných rokov je možné podrobne mapovať aj na webových stránkach Národného osvetového centra a Ministerstva kultúry SR, okrem iného sumárne vo výročných správach Národného osvetového centra.

Hľadanie koreňov jednotlivých kultúrno-spoločenských a osvetových aktivít je potrebné nielen v tomto významnom roku, pri jubileu. Nájsť stopy a významné medzníky dosiahnuté v tomto segmente kultúry je nutné pripomenúť odbornej, ale aj širokej verejnosti a príslušníkom nastupujúcich generácií

Kultúrno-historický prehľad počiatkov osvetovej organizácie na Slovensku až do obdobia vzniku Národného osvetového centra v Bratislave

Na začiatku 50. rokov 20. storočia vo vtedajšom Československu a konkrétne na Slovensku, dovtedajší hlavný nositeľ osvetovej činnosti na jeho území Matica slovenská bola ku dňu 1. októbra 1951 ako nositeľ tejto činnosti oficiálne zrušená. Na základe uznesenia vlády ČSR zo dňa 18. novembra 1952 o „úprave formy, ako aj spôsobe hospodárenia kultúrno-osvetových zariadení“ boli všetky dovtedy existujúce kultúrne zariadenia zlúčené do právneho celku, ktorý dostal názov Osvetové ústredie, so sídlom v Bratislave. Osvetové ústredie bolo kvalifikované ako pomocný ústav Povereníctva školstva a osvetu pre bádateľskú činnosť a odbornú-poradenskú službu v oblasti osvetovej práce na Slovensku. Organizačný poriadok tejto novej inštitúcie bol vydaný a uvedený do platnosti až dňom 1. júla 1953. Vtedajšie Osvetové ústredie malo už od svojho vzniku v roku 1953 stanovené organizačné zložky v podobe oddelení výchovného charakteru, ktorých štruktúra sa však mohla meniť len so súhlasom nadriadeného orgánu – Povereníctva školstva a kultúry. Poslaním ústredia boli odborné-poradenské, výskumno-dokumentačné, vzdelávacie úlohy a edičné aktivity. Druhým subjektom zriadeným v roku 1953 bolo Slovenské ústredie ľudovej umeleckej tvorivosti (v roku 1956 bol premenovaný na Slovenský dom ľudovej umeleckej tvorivosti – SDLÚT), ktorého ťažiskom činnosti bola metodická pomoc osvetovým zariadeniam či spoločenským organizáciám, v ktorých pracovali súbory a krúžky. Ústredie malo divadelné, hudobné, tanečné a výtvarné

oddelenie, ktoré zabezpečovali aj organizovanie súťaží, festivalov, prehliadok a výstav.

Dňom 1. augusta 1958 Povereníctvo školstva a kultúry, odvolávajúc sa na uznesenie vlády zo dňa 18. novembra 1952, ako aj po „dohode“ so Slovenským plánovacím úradom a Povereníctvom financií, zriadilo novú organizáciu s názvom Osvetový ústav v Bratislave. Táto organizácia vznikla zlúčením dovtedajšieho Osvetového ústredia v Bratislave a Slovenského domu ľudovej umeleckej tvorivosti v Bratislave, pričom Divadelné dielne a Divadelná šatnica v Martine sa stali účelovým zariadením Osvetového ústavu. Tento krok bol právne uvedený v rámci inštrukcií Povereníctva školstva a osvetu zo dňa 15. septembra 1958.

Osvetový ústav v Bratislave na tomto základe prevzal v plnom rozsahu funkcie obidvoch zlúčených ústavov. Vzhľadom na poslanie a určené úlohy ústavu zákonite sa v jeho štruktúre vytvorili dva veľké odbory s jednotlivými oddeleniami. Boli to útvar mimoškolskej výchovy a vzdelávania a útvar ľudovej umeleckej tvorivosti, neskôr premenovaný na útvar záujmovej umeleckej činnosti. Tieto útvary spolu s ekonomickým útvarom sa stali základom pre ďalší rozvoj a rozširovanie ústavu a tiež vzorom pre vytváranie štruktúry osvetových zariadení nižších stupňov v rámci územia Slovenska.

Národné zhromaždenie ČSR sa dňa 9. júla 1959 uznieslo na zákone o osvetovej činnosti (tento zákon č. 52 Zb. platil až do roku 1997). Komisia Slovenskej národnej rady pre školstvo a kultúru vydala štatút Osvetového ústavu v Bratislave, ktorý sa týmto stal odborným strediskom SNR pre poradenskú, vzdelávaciu a výskumnú činnosť na úseku osvetu. Od roku 1959 vznikli krajské osvetové strediská, ktoré boli výnosom č. 3957/69 – osv. zo dňa 24. júna 1960 začlenené do štruktúry Osvetového ústavu ako jeho jednotlivé kabinety. Ústav svojou politicko-organizátorskou činnosťou zabezpečoval úlohy uložené SNR a rozpracovával problémy osvetovej činnosti v spolupráci s Osvetovým ústavom v Prahe (v roku 1991 pretransformovaný na Informační a poradenské středisko pro místní kulturu) a zabezpečoval plnenie celoštátnych osvetových úloh na Slovensku. Ústav sa tiež podieľal na riešení odborných celoštátnych výskumných úloh. Do rámca úloh boli, samozrejme, začlenené aj úlohy ľudovej umeleckej tvorivosti.

V roku 1965 vznikol v rámci Osvetového ústavu kabinet teórie a výskumu osvetu, ktorý sa v roku 1968 odčlenil do Výskumného ústavu kultúry.

Prebiehajúce spoločenské zmeny vygradovali v novembrovej nežnej revolúcii v roku 1989. Už 12. decembra sa konalo prvé Osvetové fórum, ktoré odoslalo list vtedajšiemu ministrovi kultúry Ladislavovi Chudíkovi s návrhmi na riešenie problémov v oblasti osvetu. V prvom čísle časopisu Osvetová práca (1/1990) bol uverejnený materiál s názvom Problémy kultúrno-osvetovej práce v SSR. Išlo o pomerne kritický materiál v rámci rozvoja osvetu a osvetovej práce. Dňa 6. februára 1990 sa konalo druhé Fórum pracovníkov osvetu. Z týchto aktivít vzniklo názorové smerovanie, v rámci ktorého sa začali čítať ďalšie možné smery vývoja osvetovej činnosti na Slovensku. Aj napriek mnohým zmenám Osvetový ústav ako priamo riadená organizácia Ministerstvom kultúry SR zostal ako súčasť inštitucionálneho systému osvetových zariadení a bol centrálnym pracoviskom pre osvetovú prácu a miestnu kultúru.

Vznik a pôsobenie Národného osvetového centra

Dňa 25. marca 1991 zriadil vtedajší minister kultúry Ladislav Snopko Národné osvetové centrum. Vzniklo ako špecializovaná odborná organizácia Ministerstva kultúry SR, ktorá „svojou teoretickou, koncepciou, výskumnou a informačno-dokumentačnou, ale aj výchovno-vdelávacou, organizačnou a edičnou činnosťou malo prispievať k rozvoju a skvalitňovaniu kultúry v miestnych podmienkach. Túto činnosť vykonávalo na základe Štatútu Národného osvetového centra v Bratislave, podľa spoločenských potrieb, záujmov občanov a v súlade s najnovšími vedeckými poznatkami. Bol to prvý štatút, vychádzajúci priamo z vtedajších spoločenských zmien a potrieb z nich vyplývajúcich. Od 1. januára 1993 bolo Národné osvetové centrum postavené do polohy príspevkovej organizácie, priamo riadenej Ministerstvom kultúry SR, a podľa platného štatútu malo zabezpečovať cieľavedomý rozvoj osvetovej práce na Slovensku. Následne nastali ďalšie zmeny. Vysunuté pracoviská NOC v Košiciach a v Banskej Bystrici boli ku dňu 31. marca zrušené a nastal priamy tlak Ministerstva kultúry SR na ďalšie znižovanie počtu pracovníkov.

Vznik samostatného štátu sa odrazil aj v postavení Slovenskej republiky v rámci Európy a sveta, ako aj v postavení v nevládných organizáciách pôsobiach v rámci UNESCO. Slovenská republika bola prijatá za samostatného člena na kongresoch AITA/IATA, CIOFF, UNICA, FICS a v roku 1994 sa doriešil aj náš vstup do FIAP.

Výraznú zmenu v kultúrnom dianí ako celku, ale aj v oblasti kultúrno-osvetovej činnosti prinieslo obdobie pôsobenia ministra Ivana Hudeca, keď sa zriadili národné metodické centrá a Národné osvetové centrum bolo poverené ju v rámci rozsahu svojho poslania – osvetu a miestnej kultúry – vykonávať. K významným počínom tohto obdobia patrili konferencie v roku 1995 na Táľoch a v roku 1997 v Rimavskej Sobote. Stretli sa tu zástupcovia Ministerstva kultúry SR, starostovia obcí a primátori miest, zástupcovia občianskych združení, osvetoví pracovníci a odborná verejnosť. Výsledkom týchto konferencií boli podnety a uznesenia, ktoré NOC spracovalo a uplatňovalo vo svojej práci, najmä odbornej činnosti.

V polovici roku 1996 Slovenská národná rada prijala zákon č. 221 o novom územnom usporiadaní Slovenskej republiky zo dňa 3. júna, ktorý bol prijatý s tým, že územie Slovenskej republiky bude delené na 8 krajov a 74 okresov a s 34 regionálnymi centrami. Následne Ministerstvo kultúry SR 2. marca 1998 vydalo smernicu o určovaní územnej pôsobnosti regionálnych kultúrnych centier. V roku 1997 boli po prvýkrát vo vláde SR prerokované Zásady rozvoja záujmovo-umeleckej činnosti a podľa výsledného materiálu sa ďalší rozvoj ZUČ zabezpečoval spoluprácou štátnych orgánov, samosprávnych orgánov miest a obcí, občianskych združení a spolkov pri vytváraní vhodných materiálno-technických, ako aj organizačných a personálnych podmienok. Na základe tohto dokumentu bol vytvorený podrobný plán súťaží ZUČ až do roku 2000 s uvedením hlavných garantov, ako aj finančného zabezpečenia až do roku 1998.

Zmena politických pomerov, reprezentovaná ministrom kultúry Milanom Kňazkom, zrušila regionálne kultúrne centrá a ich jednotlivé zložky sa stali opäť samostatnými právnickými subjektmi.

Nové milénium sa začalo aj ďalšími zmenami. Národná rada SR ako najvyšší zákonodarný orgán v SR sa dňa 9. februára 2000 uzniesla na novom zákone o osvetovej činnosti, ktorým sa upravili právne vzťahy zabezpečujúce osvetovú činnosť na Slovensku, ako aj postavenie osvetových zariadení, práv a povinností ich zriaďovateľov a pôsobnosť orgánov štátnej správy na úseku osvetovej činnosti. Zákon bol publikovaný v Zbierke zákonov SR pod číslom 61/2000. Národné osvetové centrum začalo pracovať tak, aby naplnilo ducha i literu zákona. V rámci NOC začali pracovať štyri kabinety, a to kabinet záujmových aktivít, kabinet amatérskej

umeleckej tvorby, kabinet tradičnej ľudovej kultúry a kabinet sociálnej prevencie. Ďalej tu pôsobili ústav výskumu analýz a vzdelávania, oddelenie dokumentácie a redakcie časopisov, útvar pre vzťahy s verejnosťou, útvar pre zahraničné styky, útvar projektov a ekonomiky kultúry a úsek projektov zahraničných a domácich výstav. Ku dňu 29. decembra 2000 s účinnosťou od 1. januára nasledujúceho roku doplnilo Ministerstvo kultúry SR predchádzajúcu zriaďovaciu listinu NOC s tým, že rozhodnutím číslo MK 213/2000-1 signovanú ministrom M. Kňažkom bolo do štruktúry organizácie včlenené pracovisko pre výskum verejnej mienky. Postupne sa činnosť rozšírila o pôsobnosť Domu umenia a obnoveného V-klubu v Bratislave a Domu umenia v Piešťanoch, ako aj pripravované Slovenské centrum vizuálnych umení (Kunsthalle). Pracovníci pracovali síce pod rôznymi názvami, ale ich náplň a čiastočne aj rozsah činnosti zostával viac-menej rovnaký.

Rok 2001 bol rokom výrazných zmien, ktoré mali prelomový charakter v rámci dejín osvetu na Slovensku. Dňa 20. septembra prijala Národná rada SR zákon č. 416/2001 Zb., ktorého základným obsahom bolo kodifikovanie právneho prechodu niektorých pôsobností z orgánov štátnej správy na vyššie územné celky, mestá a obce. Zákon stanovoval prechod pôsobností z jednotlivých ministerstiev, z krajských a okresných úradov na obce a vyššie územné celky, ktorými sú samosprávne kraje. Realizovala sa ďalšia etapa odštátnenia kultúry na Slovensku.

K novým podnetom, ktoré sa realizovali na pôde Národného osvetového centra, patrilo oživovanie starších kultúrnych tradícií, najmä cyrilo-metodskej tradície. Zaviedli sa (z iniciatívy Národného osvetového) centra Svätogorazdovské dni a vznikol dlhoročný projekt Dekáda sv. Gorazda 2005 – 2015, na ktorom participujú mnohé kultúrne (svetské aj cirkevné) organizácie. Jedným z cieľov bolo združiť viaceré kultúrno-osvetové aktivity tohto tematického zamerania, najmä v oblasti záujmovej umeleckej činnosti, ktoré nenašli zaradenie medzi celoštátnymi postupovými súťažami ZUČ, pretože nemali postupový charakter, avšak svojím významom majú často celoštátny dosah (napríklad Gorazdov Močenok).

Významným nástrojom aj prostriedkom nielen edukácie v oblasti osvetu vždy bola a aj ostáva edičná činnosť Národného osvetového centra a jeho predchodcov. Osvetový ústav výrazne obohatil fond odbornej literatúry z oblasti kultúry, osvetu a vzdelávania dospelých. Niektoré publikácie a monografie z dejín osvetu, výchovy dospelých a rôznych oblastí záujmovej umeleckej činnosti vyšli vo vydavateľstve Osveta v edícii Knižnica osvetu a po desaťročia tvorili a podnes tvoria základný fond odbornej osvetovej literatúry. Boli pre osvetových pracovníkov návodom, sumarizovali a zovšeobecňovali skúsenosti, propagovali kultúrno-osvetovú činnosť a pomáhali pri jej realizácii v praxi. Táto inštitúcia podnietila a neskôr vydávala takmer všetky osvetové časopisy – Osvetová práca a Osveta (dnes Národná osveta), Ľudová tvorivosť, Javisko, Výtvarníctvo, fotografia, film, Rytmus a ďalšie. Teoretické, metodické a popularizačné články, publikované v týchto časopisoch, sa výraznou mierou podieľali na vzdelávaní kultúrno-osvetových pracovníkov. Vzhľadom na to, že v minulosti vyšli prehľady sumárnej bibliografie NOC, ako aj jeho právneho predchodcu, v hodnotení odbornej činnosti sa obmedzujeme iba na časopisy.

Významným medzníkom v dejinách osvetu v ostatnom období bolo prijatie viacerých strategických materiálov, najmä Koncepcie rozvoja miestnej a regionálnej kultúry, Stratégie rozvoja miestnej a regionálnej kultúry, Koncepcie starostlivosti o tradičnú ľudovú kultúru a Stratégie rozvoja osvetovej činnosti. Tieto koncepčné materiály okrem bilancovania doterajšieho vývoja príslušných oblastí kultúry stanovili aj jeho ďalšie smerovanie. Na dosiahnutie jeho želaného pozitívneho vývoja stanovili

viaceré úlohy, ktorých plnenie je kontrolované vládou SR, čo nepochybne zvyšuje nielen ich význam, ale aj kvalitu ich naplnenia.¹

PhDr. Milan Augustín

Záujmová umelecká činnosť

Vznik prvého útvaru záujmovej umeleckej činnosti (ďalej ZUČ) na Slovensku môžeme datovať júlom 1953. Výnosom Slovenského výboru pre veci umenia vzniklo Slovenské ústredie ľudovej umeleckej tvorivosti (SÚĽUT).² (V roku 1956 bol premenovaný na Slovenský dom ľudovej umeleckej tvorivosti – SDLĽUT) v Bratislave ako celoslovenské metodické zariadenie. Riaditeľom sa stal Martin Jančuška.³ Ťažiskom činnosti bola metodická pomoc osvetovým zariadeniam či spoločenským organizáciám, v ktorých pracovali súbory a krúžky. Pracovníci sa zameriavali na zvyšovanie úrovne metodikov a vedúcich súborov a krúžkov rôznymi formami školenia, na priamu pomoc súborom a krúžkom formou inštruktáží, na metodickú pomoc pri rozličných festivaloch a prehliadkach, na výskum a dokumentáciu a nakoniec na konkrétnu pomoc pri materiálovom a technickom vybavovaní súborov a krúžkov. Pracovníci tiež priamo zabezpečovali významné podujatia, súťaže, festivaly. „Zlúčením SDLĽUT s Osvetovým ústredím a vytvorením Osvetového ústavu 1. 8. 1958 sa nenarušil vývoj metodickej starostlivosti o všetky druhy a žánre ZUČ.“

Úlohám Osvetového ústavu v oblasti ZUČ (pri vzniku to bol Útvar ľudovej umeleckej tvorivosti) zodpovedala aj štruktúra, ktorá v podstate zostávala v celom období nemenná vďaka tomu, že rešpektovala prirodzenú formu delenia podľa druhov umenia. Útvar sa spočiatku pracovne označoval výchova umením, ktorá zahŕňovala štyri oblasti: ochotnícke divadlo, ľudový a spoločenský tanec, amatérsku hudobnú tvorivosť a amatérsku výtvarnú tvorbu. Ťažisko práce bolo v poskytovaní pomoci všetkým subjektom, pri ktorých pracovali súbory a krúžky ZUČ, t. j. osvetovým, spoločenským a iným zariadeniam. Išlo najmä o zvyšovanie úrovne metodikov a vedúcich kolektívov a krúžkov prostredníctvom rôznych školení a inštruktáží, skvalitňovanie výberu repertoáru, metodickú pomoc pri organizovaní festivalov, prehliadok a výstav. Na tejto práci sa podieľali krajské poradne ľudovej umeleckej tvorivosti, ktoré boli vysunutými pracoviskami SÚĽUT a neskôr Osvetového ústavu. Tie sa roku 1956 včlenili do krajských domov osvetu (naďalej úzko spolupracovali s Osvetovým ústavom).

Od roku 1966 do roku 1969 prevládali tendencie prebudovať ústav na vedecko-výskumné pracovisko a celá problematika ZUČ (aj mimoškolské vzdelávanie) sa uvádzala pod názvom „učebno-výchovná a poradenská činnosť“. V roku 1969 sa

¹ Prehľad edičných a publikačných aktivít v sumárnych publikáciách:

– V roku 1958 v Osvetovom ústave vyšiel Tematický prehľad periodickej a neperiodickej, inštruktážnej, metodickej a repertoárovej pomocnej literatúry pre osvetových pracovníkov.

– V roku 1965 vyšiel v rámci ústavu Tematický prehľad publikácií Osvetového ústavu, vydaných pre osvetových pracovníkov v rozmedzí rokov 1961 až 1964.

– V roku 1978 vyšla výberová bibliografia Vydavateľská činnosť Osvetového ústavu za roky 1958 až 1973.

– V roku 1993 vyšla bibliografia Vydavateľská činnosť Národného osvetového centra za roky 1953 – 1993, I. a II. diel.

² (Okrem činnosti, ktorú dovtedy vykonávala Matica slovenská, SÚĽUT /SDLĽUT/ prevzalo aj niektorých pracovníkov, napríklad z Martina do Bratislavy prišiel Cyril Zálešák, Kliment Ondrejka, Štefan Pleška, Karol Pádivý...).

z ústavu odčlenili výskumné zložky a včlenili sa krajské osvetové strediská. Útvar ZUČ v plnom rozsahu (naďalej) plnil základné koncepčné úlohy pre ministerstvo kultúry, vypracovával projekty súťaží a podujatí ZUČ, súťažné poriadky, rôzne koncepcie celoslovenských i regionálnych prehliadok, festivalov a výstav.

V roku 1974 sa útvar ZUČ stal odborom (23 prac.) rozdeleným na 4 oddelenia: odd. umeleckého slova, hudobné odd., tanečné odd., odd. výtvarnej tvorivosti. V rokoch 1977 – 1982 boli do odboru ZUČ zaradení pracovníci odd. národností. V roku 1989 sa odbory zrušili a vznikli tri oddelenia (odd. divadelnej ZUČ, odd. výtvarníctva – fotografie a filmu a odd. hudobno-tanečnej ZUČ), ktoré priamo riadil riaditeľ ústavu, resp. jeho námestník.

Po roku 1989 sa síce menili názvy útvaru ZUČ, ale štruktúra bola v podstate od vzniku Osvetového ústavu nemenná. V každom období činnosti sa pracovníci ZUČ starali o všetky základné druhy umenia. V súčasnosti sa útvar ZUČ zaoberá činnosťou kolektívov a jednotlivcov v amatérskom prostredí v oblasti divadla, umeleckého prednesu, filmu, fotografie, zborového spevu, hudby, výtvarnej tvorby, literatúry, scénického folklorizmu a tradičnej ľudovej kultúry.

Vedúcimi pracovníkmi odboru ZUČ od vzniku Osvetového ústavu do roku 2013 boli Martin Jančuška, Oľga Lichardová, Ján Melek, Štefan Zima, Ján Miškovič, Igor Kovačovič, Alena Štefková, Milan Ješko, Dagmar Jasenčáková, Zuzana Školudová, Jozef Burič.

Formy činnosti útvaru ZUČ od vzniku Osvetového ústavu až dodnes možno zhruba rozdeliť na oblasti:

1. školiteľská činnosť (cyklické a jednorazové školenia, semináre, inštruktáže, tvorivé dielne...),
2. koncepčná činnosť (konceptia súťaží a prehliadok, plány a realizovanie edičnej činnosti, vypracúvanie teoretických materiálov...),
3. odbornovo-organizačná činnosť pri realizácii súťaží a prehliadok, festivalov...),
4. odbornovo-metodická činnosť.

Divadlo a umelecký prednes

Osvetový ústav (po zlúčení SDLÚT a Osvetového ústredia v roku 1958) najmä pod vedením Oľgy Lichardovej, vtedajšej vedúcej divadelného oddelenia, začal razantnejšie vstupovať a organizovať ochotnícke divadelné dianie na Slovensku. V roku 1961 sa po prvýkrát uskutočnila Divadelná Spišská Nová Ves a zastavilo sa chaotické putovanie divadelných festivalov po jednotlivých mestách.

K systematickosti divadelnej práce prispeli aj vznikajúce stále ochotnícke scény v rozmedzí rokov 1961 až 1965, ktoré združovali viacero súborov a vytvárali platformu konfrontácie, ako aj dôslednej metodické starostlivosti. V roku 1961 bol dokonca vyhlásený festival „divadelných súborov, pracujúcich za sťažených podmienok“. Jeho prvé kolo sa uskutočnilo v Liptovskom Mikuláši a dostal názov Belopotockého Mikuláš. V roku 1968 vznikol Zväz divadelných ochotníkov Slovenska, o rok neskôr boli schválené jeho stanovy. ZDOS výraznou mierou prispel pri organizovaní prehliadok v Šuranoch, ktoré sa od roku 1969 stali na dlhé roky sídlom festivalu dedinských súborov.

V roku 1969 sa divadelníci dočkali výraznej zmeny, keď Ministerstvo kultúry SR na roky 1970 a 1971 vypísalo nové pravidlá ochotníckych divadelných súťaží. Boli obnovené opäťovne kategórie A – pre vyspelé súbory, B – pre pokročilé súbory a krúžky, kategória C bola základná kategória s prevahou dedinských divadelných súborov. Kategória D bola určená pre detské divadelné súbory. Sídlom prehliadok

divadelných súborov kategórie C sa stali Šurany. Kategória B mala sídlo v Liptovskom Mikuláši a divadelné súbory a výsledky ich snažení v rámci kategórie A sa prezentovali na Divadelnej Spišskej Novej Vsi. V roku 1970 sa činoherci zlúčili s Martinským bábkarským festivalom a spoločné podujatie dostalo názov Scénická žatva, ktorú až do roku 1976 organizovala Matica slovenská.

Proces modernizácie ochotníckeho divadla postupoval najmä s príchodom novej ambicióznej generácie ochotníkov.⁴ Popri festivaloch, ktoré pôsobili v rámci uceleného systému, teda na jednotiacej línii okresné, krajské a celoslovenské prehliadky jednotlivých kategórií, vznikali aj divadelné festivaly s vyhradenou tematikou alebo viažuce sa k určitému regiónu.⁵

Prišiel rok 1989 a revolučné či skôr porevolučné diskusie a chaos nielen názorový, ale aj metodický s úvahami nad ďalším smerovaním ochotníckeho divadla. Mnohým mladým divadelníkom prestal vyhovovať dovtedajší ucelený a svojím spôsobom systematický súťažný poriadok a začali si vytvárať vlastné platformy prezentácie, ale aj so snahami zvýšiť svoj vplyv na neprofesionálne divadlo ako celok. V priebehu 90. rokov sa doslova vytratila dovtedy platná kategorizácia divadelných súborov. Dovtedajší súťažný systém výrazne narušilo aj nové členenie územia Slovenska. Osvetové strediská stratili úzky priamy kontakt s bratislavským centrom. Transformačné zmeny v NOC sa najvýraznejšie prejavili v záujmovej umeleckej činnosti. NOC vystupovalo ako koordinátor a odborný garant divadelného diania na Slovensku, za organizačnú stránku a realizáciu podujatí (okrem Scénickej žatvy) zodpovedali subjekty, ktorých projekty boli podporené z grantovej schémy Ministerstva kultúry SR. Hľadali sa miesta pre Festival divadla mladých FeDiM, ktorý po úspešných rokoch v Senici sa na jeden rok presťahoval do Tisovca. Pred uskutočnením 34. ročníka Divadelnej Spišskej Novej Vsi a 32. ročníka Divadelných Šurian bol v roku 2007 vypísaný konkurz na výber organizátorov celoštátnych divadelných postupových súťaží a prehliadok amatérskeho činoherného divadla a alternatívneho divadla, divadla mladých. Od tohto roku úspešní uchádzači z Mestského kultúrneho strediska v Tlmačoch a zo Správy účelových zariadení mesta Levoče organizujú Tlmačské činohranie a EXIT. NOC pokračovalo v organizovaní vzdelávacích programov, vydávaní publikácií, programových bulletinov a dokumentácii amatérskej tvorby. NOC úzko spolupracovalo s občianskymi združeniami, predovšetkým s Radou pre neprofesionálne divadlo, Slovenským strediskom medzinárodnej organizácie amatérskeho divadla AITA/IATA a so Združením tvorivej dramatiky Slovenska (ZTDS).

Detská dramatická tvorivosť

V roku 1970 sa uskutočnila 1. celoslovenská prehliadka detských divadelných súborov pod názvom Detská divadelná Revúca. Štyri roky (1971 – 1974) víťala najlepšie detské divadelné súbory zo Slovenska Detská divadelná Trnava a v roku 1973 aj súbory z Čiech a Moravy, t. j. stala sa prvou celoštátnou prehliadkou.

Osvetový ústav v Bratislave sa v roku 1971 ujal nielen organizovania celoslovenských prehliadok, ale predovšetkým systému školení na osvojenie si nových postupov, princípov dramatickej výchovy (tvorivej dramatiky). Práve tie sa stali opozitom tradičného ponímania detského divadla ako napodobeniny divadla dospelých. Cieľavedome a výsostne profesionálne viedla cez úskalia konvencií

⁴ S nimi spolupracovali aj viacerí profesionálni divadelníci a režiséri ako Bednárík, Pražmári, Galanda, Vajdička, Scherhaufer, Šulaj a iní.

⁵ Z nich je potrebné spomenúť Palárikovu Rakovú, Trebišov s hrami s dedinskou problematikou, Festival MJF v Poprade, Akademický Prešov, Festival divadiel poézie Štúrov Zvolen, FEDIM v Senici a iné.

detské divadlo vtedajšia ústredná metodička Osvetového ústavu Brigita Koppová Hamvasová. Dlhoročný predseda poradného zboru PhDr. Jaroslav Černý pomáhal budovať systém prehliadok a dôležitý vzdelávací systém.

Od roku 1975 sa najlepšie detské divadelné súbory stretávajú v Šali. Projektanti smerovania a vývoja detského divadla na Slovensku prezieravo určili program získavania vedomostí, zručností, schopností v zákonitostiach divadla, tvorivej dramatiky – v teoretickej i praktickej rovine. Národné osvetové centrum aj edičným programom podporovalo hnutie tvorivej dramatiky.

Detská dramatická tvorivosť sa okrem hlavnej osnove divadla hraného deťmi dostala aj do loga celoslovenských, neskôr celoštátnych prehliadok ako podtitul od roku 1990 – už v 14. ročníku Detskej divadelnej Šale. Stalo sa tak na návrh ústredného poradného zboru pre detské divadlo pri Národnom osvetovom centre. Od roku 1996, teda 25. ročníka, vrcholné stretnutie súborov a sólistov vo všetkých druhoch a žánroch divadla hraného deťmi dostalo názov Zlatá priadka – Šaľa. Pomenovali ho tak účastníci tvorivej dielne a odborných seminárov pri prehliadke v roku 1995. V roku 2013 sa uskutočnil 42. ročník celoštátnej postupovej súťaže a prehliadky detskej dramatickej tvorivosti – Zlatá priadka v Šali. Súčasťou každej Zlatej priadky v Šali je stretnutie Fóra Zlatej Priadky (detskej poroty) s deťmi zo súborov. Fórum Zlatej Priadky pracuje pod vedením skúsených pedagógov v oblasti detskej dramatickej tvorivosti.

Divadlo dospelých hrajúcich pre deti

Národné osvetové centrum pred mnohými rokmi vyšlo v ústrety dospelým činoherným divadelníkom, ktorí tvorili pre detského diváka. Mali svoju prehliadku (Bábkarskú Žilinu), profesionálne bábkové divadlá i medzinárodnú organizáciu (UNIMA). Národné osvetové centrum a Ministerstvo kultúry SR prijali iniciatívu sformovaného poradného zboru a schválili koncepciu prehliadky DIVADLO A DETI na celoštátnej (teda národnej) úrovni.

Prvú národnú prehliadku ochotníckeho divadla odborne formovali: Ľubomír Šárik, Vladimír Sadílek, Martin Peterich, Brigita Koppová Hamvasová, Jaroslav Černý, Belo Felix, Helena Sláviková a Elena Zlatošová-Bakošová. Uskutočnila sa v Dome kultúry v Čadci 15. – 17. mája 1992.

V prvých ôsmich ročníkoch (1992 – 1999) bola prehliadka dvojstupňová: konkurz a nominácia v oboch kategóriách (súbory, sólisti). Od roku 2000 je tiež dvojstupňová, ale súbory i jednotlivci postupujú z krajských kôl, resp. z malých scénických žatiev.⁶ Od jubilejného 10. ročníka celoštátnej súťažnej prehliadky ochotníckeho divadla pre deti DIVADLO A DETI 2001 organizuje podujatie až doteraz Mestské kultúrne stredisko v Dome kultúry v Rimavskej Sobote. Divadlo a deti sa stalo fórom pre všetky skupiny dospelých. Od počiatku vytvorenia konfrontačného priestoru v oblasti divadla dospelých pre deti podujatia sprevádzali zaujímavo koncipované vzdelávacie programy a tvorivé dielne. Od začiatku pracuje pri prehliadke detské fórum Agora, v ktorom sú deti rôzneho veku, rôzneho pohlavia aj s rôznou divadelnou skúsenosťou. Agora pracuje pod vedením skúsených pedagógov v oblasti detskej dramatickej tvorivosti a divadla dospelých. Reflexie detského publika na každej prehliadke Divadlo a deti v Rimavskej Sobote prináša detská časť Fóra AGORA.

⁶ Konkurz kládol veľké nároky na organizáciu práce výberovej komisie v obsiahnutí množstva predstavení súborov, jednotlivcov z celého Slovenska, no zohral dôležitú úlohu pri zakladaní tradície, pri raste kvality aj kvantity produkcií. Členovia výberovej komisie (okrem rozboru, hodnotenia, nominácie predstavení) plnili poslanie inštruktora, odbornej pomoci v živom kontakte s tvorcami, priamo v podmienkach činnosti súboru, hoci aj v poslednej obci Slovenska.

Divadlo mladých a divadlo dospelých

V roku 1999 vznikla Senická iniciatíva, ktorá vyvolala búrlivú diskusiu o divadle. Vzniklo občianske združenie Rada pre neprofesionálne divadlo na Slovensku. Jednou z požiadaviek divadelníkov bolo zrušenie kategorizácie súborov. V tom čase bola kategorizácia už nefunkčná, nereagovala na zmeny. Tento chaos a množstvo spoločenských zmien sa premietalo aj do organizácie divadelného diania. Ochotnícke divadlo a jeho existencia čoraz viac stálo na jednotlivcoch – ich nadšení a zapálenosti. V roku 2002, po rokoch úspešnej a progresívnej realizácie festivalu FEDIM v Senici, po náhlom úmrtí významnej osobnosti amatérskeho divadla Anny Gamanovej, stratil festival zázemie v Senici. Divadlo mladých hľadalo miesto svojej prezentácie. Jeden rok sa stalo súčasťou XVIII. divadelných Šurian s podtitulom „Stretnutia divadelných generácií“. Šurany sa stali v ten rok dvojdomou súťažnou prehliadkou divadiel klasických divadelných postupov a mladých alternatívnych divadiel. V roku 2003 sa uchádzalo o organizáciu prehliadky FEDIM mesto Tisovec. Prehliadka bola veľmi úspešne zorganizovaná, ale organizátor odmietol organizovať podujatie v ďalších rokoch. Činoherné a hudobné divadlo našlo svoje zatiaľ stabilné miesto v Liptovskom Mikuláši alebo v Spišskej Novej Vsi (v striedaní miesta konania v ročných intervaloch). Divadelníci stále kritizovali nepresnosť vymedzenia pojmov alternatívneho divadla (činohra už dávno prebrala postupy alternatívneho divadla, a preto je ťažké rozlišovať medzi nimi hranice) a upozorňovali na problém pri určovaní a definovaní začínajúceho súboru. Divadelné Šurany v roku 2003 boli preto určené ako prehliadka debutujúcich režisérov. Táto cesta súťaže sa však neskôr ukázala ako neschodná, a to z dôvodu množstva debutujúcich režisérov v amatérskom divadle. Na zasadnutí poradného zboru pre divadlo a divadlo mladých v roku 2003 boli definované požiadavky na zmeny v propozíciách prehliadok na nasledujúce roky. Najzásadnejšou sa stala požiadavka hodnotení umeleckej kvality inscenácií v celoštátnom kontexte. NOC malo zabezpečovať dve trojčlenné poroty, ktorých členovia boli povinní zúčastniť sa na štyroch krajských prehliadkach. Pri zostavovaní programu celoštátnych postupových súťaží nebolo akceptovaná zastúpenie jednotlivých krajov, ale kvalita produkcií. (V praxi to znamenalo, že z jedného kraja mohli na celoslovenskú súťažnú prehliadku postúpiť aj tri inscenácie, z iného ani jedna.) O programe rozhodovala výlučne programová rada prehliadok, zložená z porotcov, ktorí absolvovali danú divadelnú sezónu aktívne na krajských prehliadkach (v praxi to znamená, že každý z nich videl v danej sezóne 30 – 60 inscenácií). Takouto realizáciou hodnotiaceho systému inscenácií získalo NOC vzácných spolupracovníkov, ktorí sa stali spojením medzi organizátorom a neskôr iba vyhlasovateľom celoštátnych postupových súťaží a prehliadok (NOC) a organizátormi krajských súťaží a súbormi, ktoré sa zúčastnili na nižších kolách súťaže. Od roku 2005 NOC už nie je nositeľom zodpovednosti za organizačnú prípravu a realizáciu celoštátnych súťaží a prehliadok. Tými sú úspešní žiadatelia projektov v grantovej schéme Ministerstva kultúry SR. Nové podmienky neboli vždy pre pôvodných a dlhoročných spoluorganizátorov celoštátnych postupových súťaží vyhovujúce. NOC preto vyhlasovalo konkurzy na organizátorov a miesta konania festivalu alternatívneho divadla a činoherného a hudobného divadla. Situácia sa v organizovaní prehliadok podarila stabilizovať nadviazaním spolupráce so Správou účelových zariadení mesta Levoče, predovšetkým s iniciátorom myšlienky realizácie festivalu v Levoči – nadšeným divadelníkom Ladislavom Péchym.

V roku 2006 sa v Levoči konal prvý ročník celoštátnej postupovej súťaže alternatívneho divadla. Nasledujúci rok sa podarilo nadviazať spoluprácu s už overeným organizátorom krajskej postupovej súťaže – MsKS v Timačoch. Obetavý

tím pod vedením riaditeľky Aleny Senešiovej prevzal organizáciu prehliadky činoherného a hudobného divadla. Zo súťažného systému celoštátnych podujatí vypadli začínajúce súbory, ktorým po zrušení kategorizácie a priorizovaním kvality inscenácií chýbali kritériá na definovanie súboru na základnej úrovni. Počas nasledujúcich rokov sa udialo iba niekoľko malých zmien. Alternatívne divadlo, resp. experimentálne divadlo na Slovensku stratilo svoju silu, vzrástol počet súborov pod vedením učiteľov na ZUŠ. Prišlo k novému definovaniu súťažných kategórií a rozdeleniu súťažiacich podľa veku. Prehodnotili sa podmienky technického a organizačného zázemia v Levoči a vznikol EXIT – celoštátna postupová súťaž a prehliadka divadla dospelých. V Timačoch sa realizovalo Timačské činohranie – celoštátna postupová súťaž a prehliadka divadla mladých (súťažiaci do 26 rokov). Od roku 2005 sa darilo NOC v spolupráci Radou pre neprofesionálne divadlo na Slovensku organizovať školiťské podujatia pod názvom EduArt. Každý rok vstupujú do diania neprofesionálneho divadla s novými témami a mnohými lektormi. Vzdelávací proces prebieha už na celoštátnych prehliadkach, najčastejšie vo forme prednášok a seminárov (dejiny svetového divadla, dejiny slovenského a českého divadla, významní režiséri, analýza inscenácie, 3x s – pozoruhodné inscenácie 21. storočia...) a na Scénickej žatve vo forme tvorivých divadelných dielní (napríklad tímová spolupráca, videoart, site specific, dramaturgia a réžia, pohybová príprava herca, súčasný tanec, základy hereckej práce atď.)

Amatérsky umelecký prednes

Organizačne a metodicky sa o túto oblasť v 1. polovici 20. storočia starala Matica slovenská. Po vojne sa týmto aktivitám venoval odbor ľudovej umeleckej tvorivosti MS.⁷ Na základe iniciatívy Povereníctva školstva a miestnych organizátorov bola v roku 1954 vyhlásená 1. celoslovenská súťaž žiakov jedenásťročných a pedagogických škôl v recitácii a umeleckom čítaní, ktorá sa konala 14. mája v Dolnom Kubíne; o rok neskôr, v roku 1955, už pod názvom Hviezdoslavov Kubín, a v nasledujúcich troch rokoch sa aj vďaka práci SÚĽUT stala jednou z najznámejších súťaží na Slovensku. SÚĽUT školo od začiatku vedúcich krúžkov sólovej recitácie a umeleckého čítania, poskytovalo osobné inštruktáže, vydávalo metodické publikácie.

Po vzniku Osvetového ústavu bola oblasť umeleckého prednesu zaradená do Umeleckého odboru – divadelného oddelenia. Výrazné pôsobenie Osvetového ústavu v umeleckom prednese a hnutí Hviezdoslavovho Kubína sa prejavilo od jeho 9. ročníka v roku 1963 s príchodom Ivana Verneru⁸. Okrem súťaže v prednese rozšíril oblasť aj o prezentáciu divadiel poézie (od roku 1963). Dobudoval kvalitný poradný zbor⁹, s ktorým vytvoril teoretický základ a literatúru prednesu, systém vzdelávania a odborno-metodickej pomoci vtedajším okresným a krajským osvetovým strediskám, ako aj pevnú organizačnú postupnosť súťaže – triedne, školské, okresné, krajské súťaže až po celoslovenskú prehliadku, ktorá pretrvala až dodnes. Organizačnú a metodickú prácu sprevádzala aj bohatá vydavateľská činnosť Osvetového ústavu so systematickou prípravou recitátorov.

⁷ Oblasť umeleckého prednesu v ňom spadala do referátu osvetového pracovníka Štefana Pleška, ktorý po vytvorení Slovenského ústredia ľudovej umeleckej tvorivosti (SÚĽUT) 1. júla 1953 prešiel do novovzniknutej inštitúcie ako metodik/referent pre malé javiskové formy. Do jeho kompetencie patrili aj sólová a zborová recitácia, umelecké čítanie (prednes prózy), ľudové rozprávania, konferovanie a i.

⁸ Pôsobil v Osvetovom ústave až do 31. januára 1973.

⁹ Vladimír Rusko, Ernest Weidler, Karol Wlachovský, Ján Kamenistý, Ján Beňo, neskôr Jozef Mistrík, Ján Findra, Rudolf Lesňák a i.

Od roku 1965 sa začali organizovať pravidelné školenia pre recitátorov s teoretickými prednáškami a individuálnymi konzultáciami, kde ako lektori pôsobili členovia poradného zboru.

Umelecký prednes aj celoslovenská prehliadka sa otvorili všetkým vekovým kategóriám i novým žánrom. Od roku 2006 vznikla pre detské recitačné kolektívy samostatná súťažná platforma s udeľovaním hlavnej ceny. Významným počínom NOC v tomto období bola edičná činnosť. Okrem bibliofilie Desať básní, ktoré otriasli Kubínom vyšla publikácia Tak prichádza k nám slovo, sumarizujúca obdobie v amatérskom umeleckom prednese v rokoch 1991 – 2006 knižne aj na DVD.

Okrem Hviezdoslavovho Kubína NOC rozvíjalo odbornú spoluprácu s mnohými podujatiami v oblasti umeleckého prednesu pre deti (Rozprávkové vretienko, Šaliarsky Maťko, Prednášam, teda som...) i pre dospelých (Naša Vansovej Lomnička, Dni Mateja Hrebendu a i.).

Mladá slovenská literatúra

Osvetová činnosť na poli podpory mladej literatúry sa datuje v Osvetovom ústave do začiatkov 50. rokov. Aktivity však boli sporadické a ústav sa tejto oblasti nevenoval v širšom a koncepčnejšom meradle.

V roku 1992 NOC (v oddelení vzdelávania) iniciovalo vznik celoslovenskej literárnej súťaže Literárny Zvolen. Snahou tejto súťaže bolo usmerňovať činnosť literárnych klubov a prostredníctvom nich zvyšovať kvalitu tvorby mladých autorov. Túto iniciatívu podporilo Podpolianske osvetové stredisko vo Zvolene a neskôr aj Národné literárne centrum, Spolok slovenských spisovateľov a mesto Zvolen. Činnosť NOC na tomto úseku podporovala vznikajúce literárne súťaže a literárne kluby, ktoré sa postupne etablovali na regionálnej či celoštátnej úrovni. Jednou z nich bola aj súťaž Literárna Senica Laca Novomeského, na ktorej sa NOC oficiálne podieľa od roku 2000.

Systematická podpora tejto záujmovej činnosti sa prejavila aj v realizácii tvorivých dielní pre mladých začínajúcich autorov poézie a prózy, ktoré NOC realizovalo v priebehu 90. rokov (Kováčová, Nitra, Zvolen a pod.). Činnosť literárnych klubov a klubov mladých autorov na Slovensku NOC podporovalo aj prostredníctvom metodicko-poradenskej a inštruktážnej činnosti. Aktívne sa do tohto procesu zapojili významní slovenskí autori a propagátori literatúry, predovšetkým Peter Jaroš, Jozef Urban, Vojtech Kondrôt, Ján Petrik a Alexander Halvoník. Aj vďaka ich aktivite a sústavnej starostlivosti NOC sa po dvadsiatich ročníkoch stala z Literárneho Zvolena rešpektovaná literárna súťaž, zaradená v systéme ZUČ, ktorá sa môže hrdiť množstvom laureátov, dnes už rešpektovaných autorov strednej a mladej generácie.

V ostatnom období starostlivosť o mladých autorov pokračovala realizovaním vzdelávacích aktivít (2008 – Literárny seminár v priestoroch Domova slovenských spisovateľov v Budmericiach, 2009 – Budmerické literárne dni) a iniciovaním ďalších literárnych súťaží (O Cenu Gustáva Reussa – 1998 – 2002, Cena Ruda Fabryho – od roku 2009, Hodžov novinový článok – od roku 2008). Tieto súťaže dokazujú, že na pôde NOC sa literárne aktivity pre začínajúcich autorov podporujú do takej miery, že viacero laureátov dnes už má za sebou svoju debutovú knihu.

Rozšírila sa aj edičná činnosť. Popri vydávaní zborníka z Literárneho Zvolena (spolu 20 zborníkov) NOC v roku 2008 začalo vydávať zborník prác laureátov celoslovenských literárnych súťaží s názvom Chtiví svetla. Zborník má printovú podobu, ktorá obsahuje propozície a výsledky jednotlivých literárnych súťaží (spolu

23 súťaží), a v elektronickej forme (na CD nosiči vloženom do publikácie) sú uvedené v plnom znení ocenené práce z oblasti poézie a prózy (okolo 1 000 strán mladej poézie a prózy).

Výtvarné umenie

Intenzívna metodická starostlivosť o rozvoj neprofesionálneho výtvarného umenia sa rozvíjala zriadením SÚĽUT. Ústredie plnilo odbornú-metodickú, školiť a výskumnú funkciu aj v oblasti výtvarnej tvorby. Od 1. júla 1953 sa začala budovať sieť stálej metodической pomoci v rámci celého Slovenska, zakladali sa osvetové strediská, domy osvety. V tomto období nastalo počiatočné formovanie a usmerňovanie výtvarnej tvorivosti slovenských amatérov. Postupne sa začal zvyšovať počet záujemcov o výtvarnú tvorbu.

Po vzniku Osvetového ústavu vznikla samostatná sekcia výtvarnej činnosti. V prvom období metodického usmerňovania výtvarnej záujmovej činnosti boli výraznými osobnosťami ústredný metodik Osvetového ústavu v Bratislave Štefan Tkáč a akad. mal. František Kráľ, prvý predseda poradného zboru Osvetového ústavu (od roku 1957). Amatérské výtvarné umenie bolo postavené na masovosti v pravom zmysle slova. Začiatkom 60. rokov pôsobilo v celej ČSSR okolo 3 000 amatérskych výtvarných kolektívov (detí, mládeže a dospelých). K nim treba pripočítať individuálne pôsobiace výtvarníkov. Týchto ľudí bolo treba vzdelávať, vyškoliť teoreticky aj prakticky. Úspech v počiatočnom období zaznamenal najmä systém diaľkového školenia výtvarnej výchovy pre amatérskych výtvarníkov, spojeného s konzultáciami s profesionálnymi výtvarníkmi a teoretikmi. V tom období prevažovala v tvorbe amatérov maľba. Grafike sa venovali len jednotlivci. Až školenia v Ždiari, Trenčianskych Tepliciach, celoslovenské súťaže v amatérskej grafike neobyčajne pomohli rozvoju slovenskej amatérskej grafiky. Výrazným spôsobom vstúpila do procesu rozvoja slovenskej neprofesionálnej grafiky v roku 1959 žilinská výstava kresieb a grafických listov, ktorá sa stala medzníkom vo vývoji amatérskeho výtvarníctva na Slovensku. V októbri 1960 uskutočnil Osvetový ústav výstavu pod názvom Prehliadka amatérskeho výtvarníctva na Slovensku, na ktorej sa verejnosť i odborníci mohli oboznámiť s tvorbou slovenských neprofesionálnych umelcov po roku 1945. Druhý ročník výstavy Život okolo nás v roku 1961 zaznamenal zvýšenie počtu prihlásených autorov – 38 autorov a viac ako 600 kresieb a grafických listov, ale aj zvýšenie kvality výtvarnej tvorby. V tom roku Osvetový ústav vyhlásil tiež druhý ročník súťaže O najkrajší bytový doplnok a uskutočnil prieskum kultúry bývania a uplatňovania estetického vkusu pracujúcich na dedine. Zisťoval sa stav úrovne kultúry bývania na dedinách, najmä v oblasti bytových doplnkov a umeleckých predmetov. Podpore výtvarnej tvorivosti detí a mládeže začiatkom 60. rokov mali slúžiť súťaže tvorivosti mládeže. Začiatky boli rozpačité, pokiaľ ide o počet súťažiacich jednotlivcov i výtvarných krúžkov. Začiatkom roka 1962 sa najväčšie bratislavské výstavné priestory v Dome umenia na Nám. SNP boli pre výstavu Ľud a krása dokonca malé a nepostačujúce!

V roku 1963 pripravil Osvetový ústav desaťdňové školenie inštruktorov výtvarných krúžkov. Podporovať sa mala hlavne grafická tvorba a práca s kováčstvom. Školenie sa uskutočnilo v Ždiari a bolo úspešným vyvrcholením desaťročnej metodической práce Osvetového ústavu.

Súťaž Výtvarná Dubnica (celoslovenská súťaž neprofesionálnej výtvarnej tvorby) vznikla v roku 1963 v Dubnici nad Váhom z iniciatívy skupiny dubnických

amatérskych výtvarných umelcov pod vedením Jozefa Kurjaka za výraznej metodologickej podpory pracovníka Osvetového ústavu Štefana Tkáča. Ochotu organizačne zabezpečiť súťaž prejavili pracovníci Dom kultúry ROH v Dubnici nad Váhom.

Súčasťou jednotlivých kôl, organizovaných osvetovými zariadeniami, boli semináre a školenia pre účastníkov súťaže pod vedením inštruktorov a profesionálnych výtvarníkov.

Odborná porota v celoslovenskom kole každoročne podrobne zhodnotila celý ročník súťaže, udelila ceny a vybrala diela na záverečnú celoslovenskú výstavu v Dome kultúry v Dubnici nad Váhom. Upozornila tiež, že je potrebné organizovať samostatnú súťaž pre diela úžitkovej grafiky. Aj preto sa organizátori rozhodli od roku 1965 Výtvarnú Dubnicu deliť na malú a veľkú Dubnicu. V roku 1965 (a ďalších nepárnych rokoch) sa teda uskutočnila Veľká Dubnica, v ktorej súťažili autori vo výtvarnom odbore maľby, kresby, plastiky, keramiky. Malá Dubnica (v párnych rokoch) zostala súťažou kresby, úžitkovej a voľnej grafiky. Od roku 1968 sa súťaž rozšírila o kategóriu návrhov na plagát.

Po úvodnom období, keď sa kladli základy metodologickej práce v oblasti detskej a amatérskej výtvarnej činnosti, Osvetový ústav podporoval záujem ľudí o výtvarnú tvorbu, zakladali sa výtvarné krúžky, poradné zbory, organizovali semináre, tvorivé dielne a školenia, nastalo obdobie pravidelne sa opakujúcich akcií, súťaží, seminárov, školení, výstav. Najväčší ohlas a význam mali Dubnica a Detská výtvarná Žilina, kde sa vystavovali výtvarne náročné diela dospelých či detí. V roku 1973 sa konala Výstava amatérskej výtvarnej tvorby – v rámci Celoštátnej prehliadky ZUČ, pod odbornou garanciou Osvetového ústavu a Ústavu pre kultúrno-výchovnú činnosť v Prahe. Amatérska výtvarná tvorba sa čoraz väčšmi približovala profesionálnemu umeniu aj z toho dôvodu, že táto činnosť nebola pre amatérskych výtvarníkov len krátkodobou záležitosťou, ale serióznym záujmom.

Veľká a malá Dubnica sa striedavo konali až do roku 1991, keď porota začala hodnotiť diela spoločne, bez ohľadu na výtvarné žánre. Od roku 1987 sa samostatne osobitnými kritériami začali hodnotiť insitní výtvarníci. V Dubnici sa viac ako tri desaťročia stretali amatérski výtvarníci. Súťaž postupne prerástla kvalitou prác nielen svoju pôvodnú koncepciu, ale výrazne sa zvýšil aj počet prihlásených autorov a výtvarných prác. Možnosti výstavných priestorov v Dome kultúry v Dubnici nad Váhom nestačili a nepodarilo sa tieto problémy riešiť ani bienálovým intervalom, v ktorom sa opakovala grafika, kresba, úžitková grafika a maľba, plastika a úžitkové umenie.

V 90. rokoch sa vytvorili nové propozície súťaže – súťažiaci autori sa zaraďovali do kategórií nie podľa výtvarných žánrov, ale podľa veku a podľa výtvarného vzdelania. V roku 1992 sa uskutočnila repríza Výtvarnej Dubnice aj v Dome umenia v Bratislave.

V roku 1994 sa po prvý raz konala celoslovenská súťaž v Trenčíne – už pod názvom Výtvarné spektrum. V roku 1995 sa súťaž vrátila do Dubnice nad Váhom ako Výtvarná Dubnica '95. V roku 1996 sa Výtvarné spektrum uskutočnilo v Trenčianskej synagóge a v roku 1998 zdvojený ročník Výtvarné spektrum '97/'98 v Dome umenia v Bratislave. Od roku 1998 sa 11 ročníkov realizovalo v Humennom – vo Vihorlatskom múzeu, Vihorlatskom osvetovom stredisku, neskôr aj v Mestskom dome kultúry. Organizačným garantom bolo Vihorlatské osvetové stredisko.

V roku 2010 sa celoštátna súťaž a výstava uskutočnili opäť na Považí – v Piešťanoch, a to v dvoch výstavných priestoroch: v Dome umenia (insita) a v Galérii Fontána pri MsKS mesta Piešťany (ostatné kategórie). V roku 2011 sa

vrcholná súťaž vrátila do Trenčína a do mesta, kde vznikla – do Dubnice na Váhom (časť výstavy – insita). V Trenčíne (Art centre – synagóge) sa uskutočnili aj ostatné dve celoštátne výstavy (a semináre) pod názvom Výtvarné spektrum 2012 a 2013 .

Zborový spev

Prvým veľkým zborovým festivalom organizovaným Osvetovým ústavom bol tretí ročník Celoslovenských slávností zborového spevu (CSZS), ktorý sa konal v roku 1959 v Banskej Bystrici (26 speváckych zborov všetkých kategórií). Štvrtý ročník (1960) sa uskutočnil za účasti 34 speváckych zborov (takmer 2 000 spevákov), ktorých na záverečnom spoločnom vystúpení sprevádzal stočlenný symfonický orchester. Piaty ročník sa konal až po 6 rokoch (1966) v Bratislave za účasti výlučne miešaných speváckych zborov, ktoré aj súťažili. Nasledujúce dva ročníky sa uskutočnili v Žiline (1970 a 1971). Ďalšie štyri ročníky sa konali v Bratislave, z toho prvé dva v rámci Bratislavských hudobných slávností. Potom sa rozhodlo, že Celoslovenské slávnosti zborového spevu sa budú v Bratislave konať každé tri roky za účasti špičkových speváckych zborov, zaradených do A-kategórie. Dvanástym ročníkom v roku 1979 sa začala séria kategorizácie speváckych zborov (A, B, C) s pravidelným trojročným cyklom: okresné a krajské súťaže B- a C-kategórie – celoslovenská súťaž víťazov B-kategórie z krajských súťaží – celoslovenská súťaž A-kategórie, rozšírená o víťazov celoslovenskej súťaže B-kategórie (Slávnosti zborového spevu). Prvý ročník celoslovenskej súťaže speváckych zborov dospelých B-kategórie bol súčasťou Slávností zborového spevu a konal sa v roku 1981 v Banskej Bystrici. Účastníkmi boli víťazi krajských súťaží a tie zbory, ktoré nepostúpili do A-kategórie na predchádzajúcej súťaži, ktorá sa ako nultý ročník uskutočnila pri 12. ročníku Slávností zborového spevu.

Obdobie 80. rokov podkladáme za vrcholné v rozvoji zborového spevu na Slovensku. Ďalšie ročníky celoslovenskej súťaže speváckych zborov B-kategórie sa konali v Banskej Bystrici (1984 – 2. ročník), v Bratislave v rámci Slávností zborového spevu (1988 – 3. ročník), v Trnave (1991 – 4. ročník) a v Humennom v rámci Zemplínskych slávností zborového spevu (1994 – 5. a zároveň posledný ročník).

Trinásty ročník celoslovenských slávností zborového spevu znamenal presun festivalu do jarých mesiacov a uskutočnil sa 24. – 25. apríla 1982 v spojení so súťažou o Zlatý veniec mesta Bratislavy. Po dlhých rokoch sa na ňom opäť zúčastnili ako hostia aj detské a mládežnícke spevácke zbory. Ďalšie ročníky slávností zborového spevu a súťaže speváckych zborov A-kategórie sa konali v rokoch 1985, 1988 a 1992, pričom posledný ročník bol v Trnave v rámci Trnavských zborových dní.

V dôsledku ubúdania veľkých speváckych zborov sa NOC rozhodlo usporiadať celoslovenskú súťaž komorných zborov: 1. ročník sa konal v roku 1995 vo Vranove nad Topľou v rámci 8. ročníka Vranovských zborových slávností, 2. ročník (1996) sa uskutočnil v Dunajskej Strede, 3. ročník (1988) v Nových Zámkoch a posledný 4. ročník sa uskutočnil (2000) v rámci Festivalu V. Figuša-Bystrého v Banskej Bystrici. Ďalší ročník sa už z ekonomických dôvodov neuskutočnil.

Prerušenie Slávností zborového spevu na Slovensku spôsobilo absenciu veľkých zborových podujatí, preto NOC v Roku slovenskej hudby zorganizovalo v Bratislave 1. ročník Festivalu slovenskej zborovej tvorby v dňoch 15. – 17. novembra 1996. Na festivale 24 najvyspelejších slovenských speváckych zborov všetkých vekových kategórií (1 200 účastníkov) predstavilo širokej kultúrnej verejnosti naštudovanie takmer stovky hudobných titulov z dielne slovenských skladateľov. V roku 1999 sa

uskutočnil 2. ročník, bol dvojdný a spievalo na ňom len 11 speváckych zborov. Z finančných dôvodov sa ďalšie ročníky už nekonali.

Najstaršou a vlastne jedinou celoštátnou súťažou v oblasti zborového spevu detí a mládeže na Slovensku je Mládež spieva. Prvýkrát sa uskutočnila ako nesúťažný festival detských speváckych zborov 15. – 16. mája 1970 v Levoči za účasti 9 detských a 4 mládežníckych zborov. Hlavným organizátorom a garantom bol od začiatku Osvetový ústav. V roku 1971 sa 2. ročník konal v Nitre len ako prehliadka najlepších školských speváckych zborov na Slovensku. Ďalšie tri ročníky (3. – 5.) sa realizovali v Ružomberku. Od 3. ročníka sa začala striedať jeden rok (párny) súťaž detských a druhý rok (nepárny) súťaž mládežníckych speváckych zborov. Od 6. ročníka (1975) až do 22. ročníka (1991) bola miestom konania podujatia Žilina. Na 7. ročníku (1976) sa zaviedlo pásmové hodnotenie. Zmenu v periodicite každoročného striedania detských a mládežníckych zborov priniesol 13. ročník (1982), keď vzhľadom na nárast počtu mimoškolských speváckych zborov sa Osvetový ústav rozhodol pre trojročný model: jeden rok školské, druhý rok mimoškolské a tretí rok mládežnícke zbory. Tak sa v 14. ročníku (1983) prvýkrát uskutočnila súťaž mimoškolských zborov. Keďže sa však trojročná periodicita striedania zborov neosvedčila, od 16. ročníka (1985) sa znova prešlo na dvojročný cyklus a súťažilo na ňom 5 školských a 7 mimoškolských zborov. Na 17. ročníku (1986) prvý raz v histórii zborového spevu na Slovensku súťažili aj spevácke zbory stredných odborných učilíšť, a tak sa aj v mládežníckej súťaži (tak ako v detskej súťaži školské a mimoškolské zbory) vytvorili dve kategórie: zbory gymnázií a stredných odborných škôl a zbory odborných učilíšť. Miestom konania 23. a 24. ročníka súťaže (1992, 1993) bola Prievidza, kde sa potom každý nepárny rok konala detská súťaž, od 25. ročníka (1994) až po 37. ročník (2006) každý párny rok súťažili mládežnícke zbory v Turčianskych Tepliciach. V roku 2008 sa 39. ročník ako súťažná prehliadka mládežníckych zborov uskutočnil v Bratislave. Počnúc 37. ročníkom prešla organizačná stránka prehliadky plne do rúk miestneho garanta. V roku 2005 Ministerstvo školstva SR začlenilo podujatie (na základe schválenia organizačného poriadku) do systému svojich súťažných prehliadok.

Ďalšou dôležitou aktivitou pre zborový spev na Slovensku je školská činnosť NOC. Od konca 70. do konca 80. rokov významný faktor zvyšovania úrovne zborového spievania na Slovensku predstavovali cyklické školenia, ktoré vychovali mnohých dnešných úspešných zbormajstrov. V zmenených podmienkach 90. rokov NOC prešlo na organizovanie jednorazových školení, ktoré v druhej polovici 90. rokov úplne ustúpili do úzadia (na úkor dielní a seminárov). Istý obrat nastal až v ostatných rokoch (od roku 2003), keď NOC realizovalo štvordňové školenia spolu s hudobným odborom Matice slovenskej a Univerzitou Mateja Bela v Banskej Bystrici. Kurzy boli určené predovšetkým novým, začínajúcim dirigentom. Medzi frekventantmi bolo aj niekoľko zahraničných Slovákov z Vojvodiny. V ostatnom období NOC realizovalo vzdelávacie aktivity pre dirigentov speváckych zborov, ktoré boli akreditované MŠ SR.

Dychová hudba

Jedným z pracovníkov Matice slovenskej, ktorý prešiel z Martina do bratislavského SÚĽUT, bol Karol Pádívý¹⁰. Pre slovenskú hudobnú kultúru a zvlášť pre dychovú hudbu je najdôležitejšie jeho desaťročné pôsobenie v SÚĽUT a Osvetovom ústave v Bratislave, kde sa vo funkcii odborného pracovníka, neskôr

¹⁰ Pôsobil ako hudobný referent.

vedúceho hudobného oddelenia zaslúžil o najväčší rozmach dychovej hudby na Slovensku. Karol Pádivý sa stal legendou dychovej hudby už za svojho života, a to nielen ako významný skladateľ, ale aj ako pedagóg, dirigent a organizátor festivalov. Nie je preto náhoda, že už rok po jeho úmrtí trenčiansky festival dychových hudieb nazvali jeho menom. Prvý ročník Pádivého Trenčína sa uskutočnil v roku 1966. Aj zásluhou Karola Pádivého sa v tom období v Osvetovom ústave vyprofilovalo súťažné hnutie v oblasti dychových hudieb a podporoval sa ich rozvoj najmä metodicko-poradenskou a edičnou činnosťou. Žiaľ, po odchode Pádivého do Trenčína sa dlhší čas tomuto žánru venovala menšia starostlivosť.

V útvare ZUČ sa teda postupne od založenia SÚLUT(1953) vyprofilovali tri celoštátne podujatia pre dychovú hudbu, ktoré s občas zmenenou periodicitou fungujú až do súčasnosti. Je to v prvom rade Celoštátny festival veľkých dychových hudieb (mal rôzne podtituly – súťaž, súťažná prehliadka, súťaž a prehliadka), do roku 1979 sa súťaž konala každoročne, potom v dvojročnej periodicite¹¹, v súčasnosti (od 2007) sa uskutočňuje v Považskej Bystrici každé tri roky. Druhým podujatím je Celoštátna súťažná prehliadka malých dychových hudieb (podtituly rovnaké ako pri veľkých orchestroch). Toto podujatie sa uskutočňuje v dvojročnej periodicite stabilne v Lednických Rovniach. Tretím je Celoštátny festival detských a mládežníckych dychových orchestrov (prípadne hudieb), ktorý sa uskutočňoval v rôznych mestách Slovenska. Ostatné dva ročníky boli v Dolnej Súči pod názvom Hečkova Súča.

Okrem celoštátnych súťaží Národné osvetové centrum realizuje celoštátne semináre k problematike dychovej hudby nielen ako súčasť celoštátnych súťaží. Najvýraznejší podiel na umeleckom raste vedúcich kolektívov mali cyklické diaľkové školenia. Po roku 1989 sa vytvoril priestor na spoluprácu so Združením dychovej hudby na Slovensku.

Komorná hudba

Metodická starostlivosť o klasickú hudbu amatérov v Osvetovom ústave sa začala v 60. rokoch vytvorením hudobného oddelenia. Popri zborovom speve sa venovala pozornosť podpore vedúcich a dirigentov amatérskych komorných telies. V záujme podpory a metodického usmerňovania Osvetový ústav začal v roku 1973 organizovať Celoslovenský festival komornej hudby. Prvý ročník sa uskutočnil v Hlohovci v Empírovom divadle. Celoslovenská súťaž sa konala každoročne do roku 1989. V Hlohovci striedavo súťažili malé komorné telesá, komorné orchestre detí, mládeže a dospelých. V osobitnej kategórii súťažili malé komorné telesá a orchestre vytvorené zo študentov konzervatórií (z Bratislavy, Žiliny, Košíc). Členmi poroty boli významní slovenskí a českí dirigenti, pedagógovia a skladatelia (napríklad Július Kowalski, Ján Pragant, Rudolf Macudzinski a ďalší).

Od roku 1984 Osvetový ústav organizoval každé tri roky celoslovenskú súťaž Symfonik – súťaž symfonických orchestrov v Trenčianskych Tepliciach (v rokoch 1984, 1987, 1990).

Národné osvetové centrum vydávalo ku každému ročníku celoslovenskej súťaže komornej hudby programové bulletiny a v roku 1995 vydalo úspešný Repertoárový zborník skladieb pre komorné orchestre v snahe obohatiť repertoár malých komorných orchestrov so sólistami (husle, spev a pod.).

V roku 2002 Národné osvetové centrum spolu so Spišským osvetovým strediskom v Spišskej Novej Vsi, Podtatranským osvetovým strediskom v Poprade

¹¹ pod názvom Pádivého Trenčín

a Mestským kultúrnym centrom v Spišskej Novej Vsi uskutočnilo jubilejný 20. celoštátny festival komornej a symfonickej hudby pod novým názvom Divertimento musicale, na ktorom súťažilo 17 komorných zoskupení a orchestrov z celého Slovenska. Znamenalo to výrazný kvalitatívny a najmä kvantitatívny posun podujatia.

Divertimento musicale 2004 opäť organizovalo NOC na východe Slovenska – v Spišskej Novej Vsi, Markušovciach a v Spišskom Podhradí. Každý ročník festivalu prezentoval tvorbu jednotlivých štýlových období a zohľadňoval výročia hudobných velikánov a majstrov. Za vyvrcholenie možno považovať Divertimento musicale v roku 2007, v ktorom sa v rámci festivalu uskutočnilo až šesť koncertov. Na podujatí zazneli skladby vtedy jubilujúceho slovenského hudobného skladateľa Milana Nováka. Hlavným cieľom obsahu seminárov, ktoré boli pravidelne neoddeliteľnou súčasťou festivalu komornej hudby (aj krajských predkôl), bolo usmerniť umeleckých vedúcich a dirigentov komorných telies (orchestrov). V roku 2008 sa v Levoči a Spišskej Novej Vsi uskutočnil XXIV. ročník celoštátnej súťaže malých komorných telies. Zúčastnilo sa na ňom 8 súborov.

Divertimento musicale sa po Hlohovci, Spišskej Novej Vsi, Poprade a Levoči konalo v roku 2011 v Rimavskej Sobote. Podujatie malo neočakávane vysokú umeleckú úroveň. Odznali skladby rôzneho žánru od klasiky po tzv. vyšší populár. Dramaturgia zoskupení sa tak postupne posunula od klasiky smerom k žánrom zábavného charakteru.

V máji 2013 sa uskutočnil 26. ročník – opäť v Dome kultúry v Rimavskej Sobote. Porota zaradila zúčastnené komorné zoskupenia do súťažných kategórií malé komorné telesá od tria po noneto a komorné orchestre. Súťaž prebehla vo všetkých vekových kategóriách (detské, mládežnícke a dospelí).

Úlohou NOC v usmerňovaní komornej hudby bolo okrem organizačnej činnosti najmä ovplyvňovanie repertoáru a zvyšovanie interpretačného majstrovstva jednotlivých telies. V tomto zmysle NOC realizovalo aj vzdelávaciu a edičnú činnosť.

Populárna hudba

V polovici 60. rokov 20. storočia nastal na Slovensku prudký kvantitatívny rozvoj záujmovej umeleckej činnosti a v 70. rokoch sa zvýšil aj počet hudobných inštrumentálnych súborov a skupín. Bol veľký záujem o rôzne spevácke a hudobné súťaže populárnej hudby, ktoré organizovali kultúrno-osvetové zariadenia v spolupráci s profesionálnymi umelcami. V tomto období Osvetový ústav v Bratislave so ZK ROH v Istebnom (okres Dolný Kubín) organizoval obľúbené celoslovenské podujatie Oravské synkopy, ktorého súčasťou bol aj odborný seminár pre účastníkov súťaže. Profesionálni speváci tu súťažili s piesňami amatérskych skladateľov a textárov. V roku 1978 po prvý raz piesne amatérskych skladateľov predviedli poprední amatérski speváci, predovšetkým účastníci diaľkového školenia Osvetového ústavu – Experimentálneho štúdia. Cyklus školení zohral významnú úlohu pri vzdelávaní a usmerňovaní spevákov a autorov (skladateľov a textárov). V 80. rokoch 20. storočia Osvetový ústav prevzal starostlivosť aj o diskotekárov a fonoamatérov (tzv. lovcov zvukov) a stal sa organizátorom celoslovenských súťaží Diskoráma a Fonorallye (z ktorej sa postupne vytvorila súťaž Amatérsky zvukový záznam). Pozornosť si získal najmä zborník pod názvom Diskotéky, zostavený z odborných príspevkov na túto tému. Za úspech možno považovať aj vydanie ojedinelej publikácie (učebnice) pod názvom Hlasová výchova spevákov populárnej hudby. Jej autor František Tugendlieb presadzoval novú netradičnú výučbu.

Začiatkom 80. rokov 20. storočia podľa vzoru Čiech a Moravy stúpol aj na Slovensku záujem o organizovanie súťažných a prezentačných podujatí z oblasti folku, country a tramskej piesne. Podľa vzoru českej Porty vďaka dobrej spolupráci Osvetového ústavu a DK ROH v Banskej Bystrici vzniklo nové celoslovenské súťažné podujatie pod názvom Zaprášenými cestami sem k nám..., na ktorom sa predstavilo viacero kvalitných hudobných formácií tohto žánru zo Slovenska, napríklad aj skupina Lojzo. Možno povedať, že na úspechy tejto prehliadky nadviazali s dvojročnou periodicitou podujatia Osvetového ústavu pod názvom Strunobranie a Folkfórum.

Film

Inštitucionálna podoba sa datuje vznikom celoštátnej inštitúcie pre amatérsku tvorbu ako celok, pre všetky jej žánre a druhy, film nevynímajúc – vznikom SÚĽUT v roku 1953. Podstatná časť amatérskej filmovej tvorby do roku 1989 vznikala predovšetkým vo filmových kluboch pri domoch kultúry, ktorých zriaďovateľmi boli prosperujúce továrne a závody, poskytujúce priestorové, technické zázemie a mnohokrát aj finančné prostriedky. Niektoré filmové kluby vyvíjali činnosť pri jednotlivých regionálnych osvetových strediskách. Po roku 1989 nastalo isté „preskupenie“ tvorcov nielen vzhľadom na politické, spoločenské a ekonomické zmeny, ale aj vzhľadom na technický vývoj. Zánikom viacerých veľkých závodných klubov, vplyvom technických a iných zmien sa tvorba z pôvodnej kolektívnej a klubovej podoby tvorby čiastočne individualizovala.

Prehľad o vývoji počtu súborov a krúžkov ZUČ v Slovenskej republike uvádza v publikácii Záujmová umelecká činnosť z roku 1982 tieto čísla: v roku 1971 bolo filmových klubov a krúžkov 89, v roku 1980 ich bolo 113. Osvetový ústav bol v tom čase garantom piatich podujatí:

1. AMFI Bratislava – súťaž a prehliadka amatérskeho filmu 8- a 16-mm, konala sa každý druhý nepárny rok v Bratislave;
2. Celoštátna súťaž a prehliadka amatérskych filmov 8- a 16-mm (normál aj super) so zahraničnou účasťou, konala sa každý druhý nepárny rok v Košiciach;
3. Oravská osmička – súťaž a prehliadka amatérskych filmov 8-mm (normál aj super), konala sa na celoslovenskom stupni každý druhý párny rok v Nižnej nad Oravou;
4. Tatranský kamzík – celoštátna tematická súťaž a prehliadka amatérskych filmov 8- a 16-mm so zameraním na krásy Slovenska a cestovný ruch, konala sa každý druhý párny rok v Ľubochni (predtým v Pribyline);
5. Etnofilm Čadca – súťaž a prehliadka filmových a televíznych diel s tematikou ľudovej kultúry, konala sa každý druhý párny rok v Čadci.

Oravskú osmičku a Tatranský kamzík prevzalo Krajské osvetové stredisko v Banskej Bystrici. Po roku 1993, po vzniku samostatnej Slovenskej republiky, došlo k rôznym zmenám v štátnej správe, ktoré ovplyvnili štruktúru a fungovanie osvetových zariadení. V súvislosti s tým došlo aj k zániku krajských osvetových stredísk. Preto bolo potrebné, aby funkciu hlavného usporiadateľa a odborného garanta celoštátnej súťaže Tatranský kamzík prevzalo Národné osvetové centrum. Nahradilo tak dovtedajšieho usporiadateľa Krajské osvetové stredisko v Banskej Bystrici. NOC prevzalo aj ďalšie podujatie – Oravskú osmičku, ktorá sa v nepárnych rokoch konala v Nižnej na Orave. Je našou najstaršou súťažou. Hoci sa už nenakrúca na 8-mm film a všetky súťažné príspevky sú na videu, na CD alebo na DVD nosičoch, názov podujatia zostal. Pri jubilejnom 20. ročníku sa táto súťaž

konceptne pozmenila zameraním súťažných príspevkov na hraný film, experiment, videoklip a animovaný film, a zaviedla sa, resp. rozšírila sa aj o tvorivú dielňu pre hraný film. Obvyklým termínom bol koniec septembra a miestom konania Dom kultúry v Nižnej, ktorý bol spolu s NOC a Oravským osvetovým strediskom spoluusporiadateľom podujatia. V párnych rokoch sa v Liptovskom Hrádku uskutočňovala celoštátna tematická súťaž Tatranský kamzík, zameraná predovšetkým na dokumentárnu tvorbu z oblasti ekológie, etnografie, prírody, kultúry a súčasného spôsobu života ľudí v rôznych regiónoch. Od 16. ročníka sa konala aj s medzinárodnou účasťou a od 20. ročníka (2004) bola súťaž už v plnom zmysle slova medzinárodná a uskutočňovala sa pod patronátom medzinárodnej mimovládnej organizácie pre amatérsky film UNICA. Pri obidvoch podujatiach sa vždy konali odborné rozborové semináre, kde sa podrobne analyzovali jednotlivé súťažné snímky. Členovia poroty a lektori vyslovovali niekedy aj kritické názory, ale hlavne odovzdávali autorom svoje odborné poznatky a praktické skúsenosti. Po roku 2010 sa NOC v rámci šetrenia a úsporných opatrení postupne obidvoch podujatí Oravská osmička aj Tatranský kamzík vzdalo.

Najvýznamnejším podujatím z oblasti filmu, ktorého vyhlasovateľom a odborným garantom je NOC, je celoštátna postupová súťaž amatérskej filmovej tvorby a videotvorby CINEAMA. Pod týmto názvom sa koná od roku 1993. (Pôvodne sa nazývala Celoštátna tvorivá súťaž a prehliadka amatérskych filmov.) Súťaž mala spočiatku okresné kolo, krajské kolo, celoslovenské kolo a celoštátné kolo. Neskôr, po zániku krajov zanikli krajské kolá a po zániku spoločnej republiky zaniklo aj spoločné celoštátné kolo. Súťaž sa stala len dvojstupňovou. Po roku 1997 sa znovu obnovili krajské kolá súťaže. Regionálne strediská zabezpečujú prvý stupeň celoštátnej súťaže CINEAMA, krajské kolá zabezpečujú úrady jednotlivých samosprávnych krajov v spolupráci s vybranými regionálnymi osvetovými strediskami. V Banskej Bystrici sa celoštátna súťaž konala sedemkrát, podieľalo sa na nej Stredoslovenské osvetové stredisko. V ostatných troch rokoch (2011, 2012, 2013) sa uskutočňuje na Filmovej a televíznej fakulte VŠMU v Bratislave v spolupráci s Malokarpatským osvetovým strediskom v Modre. Každoročne sa na celoštátnej súťaži CINEAMA prezentuje viac ako 100 filmov.

V úsilí pomáhať zvyšovaniu úrovne amatérskej filmovej tvorby na Slovensku sa NOC začiatkom 90. rokov systematicky venovalo aj rozširovaniu vedomostí a zručností filmových amatérov. Rôzne zmeny, organizačné a finančné opatrenia spôsobili, že sa od pôvodného modelu vzdelávania ustúpilo. V súčasnosti je pri súťaži CINEAMA najfrekvencovanejšou podobou vzdelávania odborný rozborový seminár. V roku 2011 usporiadalo NOC aj samostatné vzdelávacie podujatie FILMWORK – tvorivú dielňu zameranú na prácu s kamerou, dramaturgiu a strihovú skladbu.

V rámci starostlivosti o rozvoj amatérskeho filmu na Slovensku vydalo NOC za ostatné desaťročia viacero zaujímavých edičných titulov. V minulosti vychádzala aj Kamera, samostatná príloha časopisu Národná osвета, venovaná len amatérskemu filmu, ktorá plnila informačnú a zároveň dokumentačnú funkciu.

V minulých rokoch sa prezentovali videokazety s ocenenými filmami z festivalov UNICA 2003 – 2012 na jednotlivých ročníkoch CINEAMA. Národné osvetové centrum bolo usporiadateľom svetového festivalu a kongresu UNICA 2007 v Liptovskom Mikuláši.

Národné osvetové centrum systematicky buduje archív diel filmových amatérov. V súlade s autorskými právami sú diela spracované so súhlasom autorov, ich využitie

je prísne limitované nekomerčným využitím, najmä študijnými účelmi a propagáciou podujatia.

V roku 2006 NOC vydalo zborník ako príspevok k 15. výročiu celoštátnej súťaže amatérskej filmovej tvorby CINEAMA.

Fotografia

AMFO A DIAFOTO je celoštátna postupová súťaž a výstava amatérskej fotografie a diapozitívov, so skráteným názvom sa nepretržite koná dodnes (2013). Kedysi sa v spoločnej republike konalo spoločné celoštátne kolo, na ktorom sa zúčastňovali všetky kraje bývalej Československej republiky. Konalo sa každý druhý rok a striedalo sa s konaním celoslovenského AMFO. Súťaž AMFO prešla svojím vnútorným vývojom – podľa potreby sa menili propozície a prispôbovali sa vývoju techniky i potrebám tvorby. V roku 2006 sa to prejavilo na premenovaní podujatia na AMFO, keď sa z názvu i zo súťaže vypustila kategória diapozitív. Vývojom techniky sa stalo neaktuálnym a doba priniesla potrebu novej kategórie – multimediálna prezentácia. Národné osvetové centrum aj naďalej z poverenia Ministerstva kultúry SR každoročne vyhlasuje celoštátnu súťaž amatérskej fotografie AMFO, ktorá je jedinou svojho druhu na Slovensku. Súťaž má bohatú, vyše štyridsaťročnú históriu. Vyniká rozsahom a kvalitou súťažných prác, ako aj komplexnosťou svojej koncepcie – zahŕňa všetky vekové skupiny, podskupiny aj všetky kategórie, žánre a podžánre fotografickej tvorby. Súťaž je trojstupňová (regionálna, krajská a celoštátna) a tematicky nie je vymedzená. AMFO sa zvyčajne uskutočňuje vo všetkých ôsmich krajoch a prebieha v kategóriách čiernobiela fotografia, farebná fotografia a multimediálna prezentácia. Na výstave AMFO sa prezentuje zvyčajne do 300 ocenených a vybraných fotografických diel. K výstave sa pravidelne vydáva katalóg s reprodukciami vybraných ocenených fotografií a zoznamom vystavujúcich autorov. Výstava ocenených prác predstavuje výber z toho najlepšieho, čo v uplynulom roku na Slovensku vzniklo. Súčasťou podujatia je vernisáž, rozborový seminár a tvorivé dielne s lektormi.

Súťaže pod patronátom FIAP – dlho bolo na Slovensku jediným podujatím pod patronátom FIAP FOTOFORUM Ružomberok, medzinárodný salón umeleckej fotografie, ktorého spoluorganizátorom bolo aj NOC. K popularizácii svetovej organizácie FIAP na Slovensku prispelo nesporne aj získanie patronátu FIAP pre ďalšie súťaže – Strom a Bienále Doprava. Slovenská republika bola usporiadateľom Svetového kongresu FIAP v roku 2008. Uskutočnil sa koncom augusta v Žiline, Ružomberku a v Bratislave.

Scénický folklorizmus a tanec

V roku 1953 odbornú starostlivosť o súbory po Matici slovenskej prevzalo novozriadené Slovenské ústredie ľudovej umeleckej tvorivosti (SÚĽUT) v Bratislave, neskôr zlúčené s Osvetovým ústredím do Osvetového ústavu. Oddelenie ľudového tanca v SÚĽUT a neskôr v Osvetovom ústave však v podstate rovnako ako celá ZUČ nezmenilo svoju náplň práce – pokračovalo v práci tanečného oddelenia Matice slovenskej pri uplatňovaní nových metód a foriem práce.

Odborná činnosť tohto útvaru spočívala predovšetkým vo výchove umeleckých vedúcich súborov, v publikovaní odborných článkov, rozborov práce súborov, v

kreovaní repertoáru a tiež v osobných inštruktážach priamo v súboroch. Na to všetko boli potrebné početné výskumy ľudových piesní a tancov, ale aj prieskumy práce v súboroch. Ich cieľom bolo nielen zozbierať a zapísať čo najväčší počet tancov (ako repertoár pre súbory), ale hlavne získať celkový prehľad o tanečnom folklóre na Slovensku a vyvodiť z neho vyplývajúce teoretické závery.

V roku 1956 vyšla príručka Opisovanie tancov. Bola vlastne prvým impulzom na usporiadanie niekoľkých školení. Uskutočňovali sa každý rok a ich obsah sa postupne rozširoval. Najúspešnejšie boli dlhodobé diaľkové školenia (napríklad v rokoch 1956 – 1958 a v rokoch 1960 – 1962). Tieto školenia dali mnohým, neskôr významným a skúseným odborníkom¹², prvé základy, na ktorých mohli budovať svoj ďalší odborný rast.

Paralelne s rozvojom folklórnych súborov dospelých vznikali a rozvíjali sa aj detské folklórne súbory. Sú významnou zložkou nielen detskej tanečnej výchovy, ale estetickej výchovy vôbec. Ústav venoval už od roku 1954 osobitnú pozornosť detskej tanečnej výchove a snažil sa ju správne usmerniť či už v súboroch, alebo v tzv. baletných krúžkoch. Úzko spolupracoval aj s umeleckým školstvom pri usmerňovaní tanečnej výchovy detí v ľudových školách umenia.

Najvýznamnejším podujatím Osvetového ústavu v tejto oblasti však bol Seminár o detskej tanečno-hudobnej výchove s medzinárodnou účasťou, ktorý bol usporiadaný v Bratislave roku 1967 a spojený s Celoslovenskou súťažnou prehliadkou detských tanečných súborov.

Dobрым pomocníkom v oblasti amatérskeho tanca na Slovensku bol zborník Naša práca, vychádzajúci od roku 1951, ktorý poskytoval súborom možnosť výberu repertoáru. Repertoárové tituly sa vydávali aj v iných oblastiach záujmovej umeleckej činnosti, ktoré mali svoje edície, najviac v rôznych rozmnoženinách ústavu.

Spolu s externými pracovníkmi realizovalo tanečné oddelenie Osvetového ústavu každý rok množstvo osobných inštruktáží, čím poskytovalo súborom najúčinnnejšiu pomoc. V prvých rokoch sa venovala pozornosť najmä dedinským folklórnym skupinám, neskôr, keď vzrastal počet mestských súborov a keď sa množili ich problémy, sústredila sa pozornosť na otázky rekonštrukcie a štylizácie v súboroch. Pri zvyšujúcom sa počte súborov ústav venoval osobitnú starostlivosť najmä tým, ktoré sa pripravovali na významnú prehliadku alebo na zájazd do zahraničia. Usporiadávali sa pre ne sústreďenia, Osvetový ústav vysielal k nim najlepších choreografov. Naše súbory dobre reprezentovali slovenské ľudové umenie a zahraniční partneri ich čoskoro veľmi vyhľadávali. Tanečné oddelenie Osvetového ústavu sa nezaobišlo bez externých spolupracovníkov a spolupracovalo s ostatnými inštitúciami, ktoré sa zaoberali tanečným umením a folklórom.¹³

Súťaže tvorivosti mládeže nadviazali na prehliadky súborov a folklórnych skupín, ktoré sa uskutočňovali po 2. svetovej vojne. Tieto súťaže mali nesmierny význam pre rozvoj a umelecký rast súborov piesní a tancov. Prvá celoslovenská prehliadka STM sa uskutočnila v Trenčíne v roku 1951. Spolu prezentáciou tanečného umenia sa uskutočnila aj výstava ľudového výtvarníctva (maliarskeho, sochárskeho, výšiviek, remeselných prác atď.). Druhá celoslovenská prehliadka v Prešove a Košiciach v

¹² Eleonóra Kubalová, Melánia Nemcová, Kliment Ondrejka, Stanislav Dúžek, Heda Šimoneková, Mikuláš Senko, Jozef Karásek, Štefan Uderman a iní

¹³ Najintenzívnejšiu osobnú pomoc poskytovali ústavu a súborom pracovníci Slovenskej akadémie vied Štefan Tóth, Kliment Ondrejka a Stanislav Dúžek (pôvodne pracovníci ústavu). Z profesionálnych choreografov sa najsústavnejšie venoval amatérskym súborom Štefan Nosál, choreograf Lúčnice, a choreograf SLUK-u Juraj Kubánka. Z ďalších treba spomenúť Františka Bonuša, Jarmilu Jeřábkovú (výrazový tanec) a Jána Pavlíka (spoločenský tanec) z Prahy, Vladimíra Buryana (spoločenský tanec) z Brna, ďalej Milana Štiavnického (spoločenský tanec), Irenu Tonkovičovou (odborníčka pre kroje), Ladislava Lenga (SAV), Júliusa Móžiho (hudobný pedagóg), Svetozára Stračinu, Svetozára Švehláka a mnoho ďalších.

roku 1953 prezentovala tiež takmer všetky odbory záujmovej umeleckej činnosti (trvala 8 dní), no oveľa väčší dôraz sa už kládol na umeleckú úroveň súborov.

Tretia celoslovenská prehliadka v Bratislave a Nitre v roku 1955 zaznamenala vzostup úrovne súborov piesní a tancov a tiež dedinských folklórnych skupín: ukázal sa však nedostatok dobrých vedúcich na dedinách a najmä v závodných súboroch. Nadchli najmä detské súbory. Aj okresné a krajské prehliadky STM mali veľký význam pre rozvoj súborov. Prehliadky plnili zároveň vzdelávacie funkcie. Popri STMP z času na čas vznikali špeciálne súťaže, ktoré malí aj spoločenský význam. Treba spomenúť súťaže usporadúvané ROH, vojskom, Povereníctvom školstva atď. Osobitnú úlohu pri rozvoji tejto oblasti záujmovej umeleckej tvorivosti zohrávali aj spartakiády.

Tradícia detských tanečných festivalov má svojich predchodcov v detských programoch festivalov a neskôr v samostatných prehliadkach detských súborov, ako bola napríklad prehliadka v Trenčíne v roku 1966, celoslovenská súťažná prehliadka v Bratislave v roku 1967. Od roku 1969 sa vytvorila tradícia samostatných folklórnych festivalov detských folklórnych súborov, ktoré sú rozsiahlou prehliadkou detského hudobno-tanečného, ale aj slovesného a výtvarného folklórneho umenia a jeho scénického spracovania.¹⁴

Z folklórnych festivalov treba ešte spomenúť úspešný Celoštátny súťažný festival amatérskych folklórnych súborov v Poprade v roku 1971, ktorý sa znova vrátil k súťažnej forme stretnutia. Prvé dva ročníky sa uskutočnili v Poprade, potom v Košiciach. Jeho pokračovaním bola Celoslovenská súťaž programových blokov, zameraná predovšetkým na rozvoj dramaturgie, réžie a zvýraznenie podielu kolektívu na tvorbe a prezentácii programov folklórnych súborov.

Po celý čas svojej existencie útvár ZUČ venoval veľkú pozornosť realizácii celoslovenských súťaží a prehliadok. Ide o tieto súťaže a prehliadky:

Celoslovenská súťaž choreografií folklórnych súborov, ktorej cieľom je podnietiť choreografov týchto kolektívov k novej progresívnej choreografickej tvorbe; Celoslovenská prehliadka folklórnych skupín (donedávna dedinských), ktorá má za úlohu aktivizovať tieto kolektívy, aby vyhľadávali prvky ľudového umenia vlastnej obce (regiónu) a využívali na vlastnú scénickú tvorbu;¹⁵

Celoslovenská súťaž tanečníkov ľudového tanca, ktorej poslaním je vyhľadať a verejnosti predstaviť nielen priamych nositeľov ľudovej tanečnej tradície, ale aj vynikajúcich interpretov z folklórnych kolektívov;¹⁶

Celoslovenská súťaž ľudových hudieb, speváckych skupín, spevákov sólistov a inštrumentalistov, hráčov na ľudových hudobných nástrojoch, ktorá je zameraná na prezentáciu i aktivizáciu hudobného folklóru;

Celoslovenská súťaž detských folklórnych súborov – Detský folklórny festival, ktorého cieľom je využiť prvky tradičnej ľudovej kultúry na výchovu mladej generácie, popularizovať takýto spôsob výchovy a usmerňovať dramaturgiu detských folklórnych súborov;

Celoslovenská súťaž detských ľudových hudieb, speváckych skupín, spevákov sólistov a inštrumentalistov, hráčov na ľudových hudobných nástrojoch, zameraná na prezentáciu i aktivizáciu detského hudobného folklóru.

Od roku 1976 Osvetový ústav zaviedol Kvalitatívne prehrávky celovečerných programov folklórnych súborov (tzv. kategorizácia), ktoré mali inštruktážny charakter a zaradovanie súborov do kategórií podľa kvality uvádzaného programu bolo určitou

¹⁴ Prvé ročníky sa uskutočnili v Prešove až do roku 1997, od roku 2001 v Likavke

¹⁵ Prvá celoslovenská prehliadka folklórnych skupín pod názvom Nositelia tradícií sa konala v roku 1979 v Žiline.

¹⁶ Prvý raz sa oficiálne konala v roku 1965 vo Východnej.

formou súťaže i metodiky. Kategorizácia mala významnú funkciu pri navrhovaní kolektívov na zahraničnú reprezentáciu.¹⁷

Všetky spomínané podujatia sa uskutočňovali v trojročnej periodicite s výnimkou detských súťaží, ktoré sa konajú každé dva roky. Na všetkých celoštátnych podujatiach sa uskutočňujú odborné rozborové semináre.

Najvýznamnejšie a najpríťažlivejšie podujatia, kde sa ľudové tanečné umenie prezentuje v plnej kráse, sú folklórne festivaly.

Dni tradičnej kultúry

Projekt vznikol v roku 1999. V prvých rokoch bol koncipovaný ako prepojenie prezentačných aktivít v oblasti tradičnej ľudovej kultúry s turistickým ruchom. Autormi projektu boli pracovníci NOC. Pri vzniku projektu stáli: Národné osvetové centrum Bratislava, Folklórna únia na Slovensku a Združenie miest a obcí Slovenska. Medzinárodný rozmer projekt nadobudol v roku 2001 prijatím a uvedením jeho princípu a vytvorením pendantu v Českej republike zásluhou celoštátnej organizácie Folklorní sdružení České republiky, pridali sa aj Národní ústav lidové kultury a Valaské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm.

V rámci už takmer pätnásťročnej histórie projektu sa v Slovenskej republike aj v Českej republike uskutočnili viaceré podujatia. V prvých rokoch v rámci tohto projektu prebiehali desiatky folklórnych akcií, festivalov, vzdelávacích seminárov v oboch krajinách.

Od roku 2006 sa projekt Dní tradičnej kultúry postupne profiluje ako projekt dominantne vzdelávacieho charakteru s akcentom na realizáciu tvorivých dielní a škôl v oblasti tradičnej ľudovej kultúry v jej primárnej i sekundárnej podobe pre deti a mládež. Od roku 2006 je stabilnou súčasťou Dní tradičnej kultúry na Slovensku seminár študentov etnológie, tanečnej pedagogiky, choreografie tanca, hudobnej vedy a príbuzných vedných odborov. V roku 2012 sa seminár pretransformoval na študentskú letnú školu, vedenú odbornými lektormi – profesionálmi.

Ľudové tance slovenských regiónov a Encyklopédia scénického folklorizmu na Slovensku

Tieto projekty úzko súvisia so vznikom a profiláciou vtedajšieho ústavu tradičnej kultúry v rámci Národného osvetového centra. Ústav bol zriadený 1. júla 2002 zlúčením kabinetu záujmových aktivít a kabinetu tradičnej kultúry.

Celoslovenský projekt Ľudové tance slovenských regiónov, ktorý koordinoval (ÚTK), sa skúšobne rozbehol v roku 2000 nasnímaním ľudových tancov z Gajár. Od roku 2001 do roku 2009 boli zdokumentované a vydané na DVD tance 10 regiónov Slovenska (Zemplín; Záhorie a Myjava; dolný Trenčín; okolie Púchova, Považskej Bystrice a Kysúc; Orava; Spiš; Šariš; juhozápadné Slovensko; Gemer a Malohont; okolie Nitry a horného povodia rieky Nitry). Tento projekt bol výsledkom spolupráce NOC, Ústavu hudobnej vedy SAV a VŠMU.

S cieľom systematizovať a poskytovať informácie z oblasti folklórneho hnutia bola vytvorená Databáza organizácií, osobností, folklórnych kolektívov a podujatí tradičnej ľudovej kultúry. Databáza bola dôležitým prameňom pre tvorbu Encyklopédie scénického folklorizmu (ESF) na Slovensku. Encyklopédia sa sústreďuje na scénický folklorizmus. Pre zabezpečenie komplexnosti ESF bola vytvorená pomocná tematická štruktúra diela, vychádzajúca zo zaužívanej systematiky národopisnej vedy

¹⁷ Zrušené v roku 1989

a prispôsobená špecifickým potrebám koncepcie ESF. Osnovou tejto systematiky je členenie spracovávaných reálií na osem základných lexikálnych oblastí: Teoretické, metodologické a terminologické otázky; Detské folklórne skupiny; Dedinské folklórne skupiny; Folklórne súbory; Ľudové hudby; Osobnosti; Inštitúcie; Formy prezentácie (festivaly, slávnosti, výstavy, vystúpenia a pod.).

Požiadavku komplexnosti ESF netreba chápať v zmysle vyčerpávajúcej úplnosti, ale ako reprezentatívny výber najdôležitejších faktov a poznatkov z celostného súhrnu najpodstatnejších záujmových oblastí národopisnej vedy. Pri spracovávaní encyklopédie sa nadviazala spolupráca s pracovníkmi iných inštitúcií, ktorí sa zaoberajú o. i. folklórnym hnutím národnostných menšín na Slovensku. V roku 2012 a 2013 sa činnosti na príprave encyklopédie sústredili na tvorbu heslára a samotných hesiel z lexikálnej oblasti Teoretické, metodologické a terminologické otázky v spolupráci s Katedrou etnológie a kultúrnej antropológie.

Moderný a spoločenský tanec

Osvetový ústav bol iniciátorom rozvoja aj iných tanečných žánrov na Slovensku. Moderný spoločenský tanec zaznamenával asi od roku 1957 prudký rozvoj. Ústav sústavne napomáhal jeho kvantitatívny rozvoj a organizoval aj školenia učiteľov spoločenských tancov, vedúcich krúžkov a špičkových súťažných tanečníkov. V ústredných kurzoch sa vyškolili stovky odborníkov.

História spoločenského tanca ako žánra ZUČ nie je na Slovensku príliš dlhá. Prvý klub spoločenského tanca vznikol v Bratislave v roku 1958. V tom roku súťažili slovenské páry na celoštátnom Stretnutí mládeže na Dunaji v PKO v Bratislave. Domáci klub (krúžok) si pripravil aj kolektívne predtancovanie. V roku 1959 prebiehala 1. celoslovenská súťaž v Žiline. V roku 1960 bol Festival spoločenského tanca a tanečnej hudby v Starom Smokovci, na ktorý si pripravilo choreografickú kompozíciu na spoločné vystúpenie 40 párov spoločenského tanca. V rokoch 1961 – 1964 nastalo obdobie kvalitatívneho vzostupu. Slovenské páry dosahovali kategóriu najvyspelejších, obstáli už v celoštátnom meradle a začínali reprezentovať na zahraničných súťažiach.

Súťažný spoločenský tanec od počiatkov metodicky i organizačne ovplyvňoval Osvetový ústav. V minulosti sa však pod oblasť súťažného spoločenského tanca zahŕňali všetky tanečné aktivity nefolklórneho žánru okrem moderného scénického tanca, takže spektrum súťažných kategórií bolo veľmi pestré a okrem typicky súťažných tancov (štandardné a latinskoamerické) zahŕňalo aj národno-spoločenské a historické tance, diskotékové a módne tance, tanečné scény a grotesky, paródie, revuálne tance, step a choreograficky pripravované čísla určené pre parket. Do roku 1989 sa do veľkej miery potierala špecifickosť súťažného spoločenského tanca a systém prehliadok a ich nadväznosť v zásade zodpovedala iným žánrom ZUČ (okres – kraj – Slovensko – Československo) (ak sa súťaž v danom žánri realizovala). V roku 1990 došlo k mnohým zásadným zmenám, na úseku spoločenského tanca to bol predovšetkým vznik tanečných zväzov: 1) Slovenský zväz spoločenského tanca (1990), transformovaný na Slovenský tanečný zväz (1992), terajší názov Slovenský zväz tanečného športu (marec 1994); 2) Slovenský zväz učiteľov tanca; 3) Slovenská tanečná organizácia disciplín IDO (International Dance Organisation), ktorá vznikla z pôvodnej sekcie STZ.

Vedenie Slovenského tanečného zväzu so súhlasom členskej základne v marci 1994 premenovalo organizáciu na Slovenský zväz tanečného športu a celé hnutie prešlo pod šport.

Postupne s nárastom záujmu a potrebou metodickej pomoci narastal aj objem aktivít a finančnej spolupráce NOC pri realizácii novovzniknutých typov prehliadok a súťaží, ktoré zahŕňajú široké spektrum tanečných techník a pre zjednodušenie sa uvádzajú pod názvom medzinárodnej organizácie, ktorá združuje národné zväzy tohto typu, ako disciplíny IDO.

Od roku 1972 Osvetový ústav začal systematicky organizovať školenia inštruktorov a vedúcich krúžkov moderných žánrov (napríklad v roku 1972 štyri dvojdnové školenia). Osvetový ústav spolupracoval pri organizovaní súťaží moderného tanca so SÚV SZM a od roku 1978 bol hlavným organizátorom festivalu moderného scénického tanca (prvý ročník sa uskutočnil v Považskej Bystrici).

Detský scénický a moderný scénický tanec

Oblasť moderného scénického tanca sa na Slovensku začala rozvíjať po roku 1970, keď sa jasne odčlenila od spoločenského tanca nová forma scénickej výpovede, využívajúca okrem klasického tanca najmä nové tanečné techniky 20. storočia. Systém vzdelávacích aktivít Osvetového ústavu priniesol výsledky a možno konštatovať, že koncom 80. rokov bol na Slovensku dobudovaný systém výchovy a vzdelávania vedúcich a pedagógov kolektívov moderného scénického a detského scénického tanca pre amatérsku oblasť.

V rokoch 2006 – 2009 a 2009 – 2012 Národné osvetové centrum na základe požiadavky z praxe realizovalo v spolupráci so Združením učiteľov tanca v Žiline dva trojročné kurzy pre učiteľov spoločenského tanca a výchovy, ktoré boli akreditované MŠ SR.

Mgr. Jozef Burič
(z podkladov odborných pracovníkov)

Folklórny festival Východná

FFV je národný folklórny festival s medzinárodnou účasťou, vrcholná prehliadka ľudovej hudby, spevu, tanca, hier, rozprávania, ľudovej poézie, ale aj krojov, výšiviek a mnohých hmotných výrobkov ľudového umenia, ale aj výsledkov pravidelnej a systematickej práce NOC a mnohých inštitúcií, organizácií, združení i jednotlivcov v oblasti tradičnej a ľudovej kultúry. Prezентuje nielen ľudové tance, piesne a hudbu, zvyky, obyčaje a diela ľudových výtvarníkov, ale predstavuje starostlivo vybraný okruh súčasných nositeľov a rozvíjateľov tradičnej ľudovej kultúry.

Festival sa po prvýkrát konal v roku 1953 z iniciatívy východnianskej národopisnej družiny Kriváň, ktorej členovia sa po úspechu na slávnostiach v Strážnici rozhodli uskutočniť obdobné slávnosti na Slovensku. Na prvých národopisných Slávnostiach piesní a tancov vystúpili folklórne skupiny z Východnej, Važca, Štrby, Liptovskej Tepličky, Liptovských Sliačov, Hladovky a Sihelného.

V roku 1954 bol vybudovaný amfiteáter a v roku 1955 sa z miestnych slávností stala okresná prehliadka. Tá o rok neskôr získala celoslovenský charakter i nové pomenovanie Slávnosti vo Východnej. V záverečnom programe, ktorý by sme mohli porovnať s dnešným slávnostným galaprogramom, spoločne vystúpilo 300 účinkujúcich. Na festivale bola zároveň po prvý raz prezentovaná výstava prác ľudových výtvarníkov a konal sa prvý sprievod obcou.

V roku 1957 bol program obohatený o súťaže o najlepšieho tanečníka a tanečný pár, o najlepšiu ľudovú hudbu či najlepšieho primáša a v programovej štruktúre sa už vtedy objavili aj typy programov ako škola ľudového tanca či večerné scény. V tom roku sa zrodila aj znelka festivalu, ktorú skomponoval Svetozár Stračina, jeden z najvýznamnejších slovenských skladateľov, a začalo sa pravidelné účinkovanie profesionálnych a poloprofesionálnych telies (SLUK, Lúčnica).

V rokoch 1956 – 1958 celoslovenské Slávnosti vo Východnej programovo viedol Slovenský dom ľudovej umeleckej tvorivosti v Bratislave pod patronátom Povereníctva kultúry, informácií a osvetu. V tom období širšie zamerané programy typu Hlavná estráda či Klenotnica tradičnej ľudovej tvorby nahradili tematicky zamerané programy.

V roku 1960 sa vo Východnej konalo Stretnutie mládeže Liptova, ktoré od roku 1961 patrilo do kompetencie Stredoslovenského kraja a okresu Liptovský Mikuláš. Slávnosti, ktoré znovu nadobudli okresný a krajský charakter, prezentovali i v ďalších rokoch najmä významné výročia kolektívov a jednotlivcov a zároveň sa v programoch predstavovali výsledky prehliadok a súťaží tvorivosti mládeže.

Postupne však vznikali zábery a tendencie vytvárať tematické programy a na festivale prezentovať aj iné žánre záujmovej umeleckej tvorivosti. Začali sa uvádzať aj veľmi úspešné programy detských folklórnych súborov.

Celoslovenský charakter festival opäť nadobudol v roku 1965 a v nasledujúcich štyroch rokoch sa definitívne vyprofiloval na podujatie zamerané na tradičné ľudové umenie.

V dramaturgii festivalu sa ustálili typy programov ako komponované programy detských a dospelých folklórnych súborov a regionálne programy prevažne folklórnych skupín, ktoré vznikli aj vďaka spolupráci s odbornými pracovníkmi SAV a výskumu ľudovej kultúry regiónov Slovenska. K prezentácii výsledkov súťaží v ľudovom speve, tanci a hudbe postupne pribudla súťažná prehliadka folklórnych skupín a uskutočňovali sa výstavy ľudovej umeleckej tvorby. Pravidelne tiež vystupovali súbory z Čiech a Moravy.

Názov Folklórny festival Východná (FFV) sa zrodil v roku 1967 a v tom istom roku sa uskutočnil aj prvý priamy prenos Československého rozhlasu.

Od roku 1970 sa hlavným organizátorom festivalu stal Osvetový ústav v Bratislave a festival sa začal organizovať podľa prvých úspešných odborných programových koncepcií.

Východná bola propagovaná prostredníctvom médií, vo vysielaní Československého rozhlasu, Československej televízie a Intervízie a prostredníctvom obsiahlych programových bulletinov a tlačovín.

V roku 1980 význam festivalu ocenila C.I.O.F.F. (Conseil International des Organisations de Festivals de Folklore et d'Arts Traditionnels – Medzinárodná rada organizátorov folklórnych festivalov), nevládna organizácia Hudobnej rady UNESCO, a zaradila ho do svojho systému podujatí. Celoslovenský festival získal možnosť významnej medzinárodnej účasti a zahraničné folklórne kolektívy prezentovali svoje umenie v samostatných programoch.

V roku 1983 bol prvýkrát na Folklórnom festivale Východná uvedený samostatný scénický program venovaný výlučne slovenskému výtvarnému prejavu obsiahnutému v ľudovom odeve, jeho doplnkoch a v rôznych iných artefaktoch.

V roku 1989 došlo na Slovensku k veľkým spoločenským premenám, ktoré poznačili aj Folklórny festival Východná v jeho dramaturgii aj v možnostiach organizácie. V „ponovembrovej“ koncepcii festivalu z roku 1993 sa odráža vplyv Odporúčania UNESCO na ochranu tradičnej kultúry a folklóru (Recommendation on

the Safeguarding of Traditional Culture and Folklore), ako aj snaha o podporu národnej identity Slovákov a Slovenska ako celku.

V roku 1999 sa stal Folklórny festival Východná hlavným podujatím medzinárodného projektu NOC Dni tradičnej kultúry.

V rokoch 1972 – 2005 sa festival konal v amfiteátri navrhnutom architektom Ing. Viliamom Gruskom, folkloristom, ktorý podobu amfiteátra vytvoril na základe pôvodnej architektúry tohto regiónu, citlivo berúc do úvahy jeho zasadenie do prírodného prostredia.

V roku 2006 sa 52. ročník festivalu z dôvodu neukončenej výstavby areálu amfiteátra neuskutočnil. Miesto toho sa konali podujatia s názvom Pozdrav Východnej.

V roku 2007 sa po prvý raz festival konal v novopostavenom rozsiahlejšom areáli, ktorý navrhol Ing. arch. Igor Karkošiak.

Od roku 2009 nie je Folklórny festival Východná zaradený do systému podujatí CIOFF, lebo slovenská sekcia CIOFF bola zo zoznamu národných sekcií z dôvodu nečinnosti vyradená.

V roku 2007 vydalo Národné osvetové centrum reprezentačnú a dokumentačnú publikáciu Prieniky histórie FFV a Národného osvetového centra 1991 – 2005, ktorá prezentuje festival prostredníctvom programových bulletinov FFV, prehľadov programov, zúčastnených súborov a jednotlivcov, autorov programov a členov programových a organizačných zložiek v období rokov 1991 – 2005. V programovej rade festivalu boli po celé desaťročia zastúpení odborníci z radov choreografov, etnológov, etnochoreológov, hudobných a tanečných pedagógov a folkloristov, najväčších osobností folklórneho hnutia na Slovensku.

V rokoch 2008 – 2010 sa festival uberal smerom orientovaným aj na prezentáciu profesionálnej tvorby s presahmi do divadelnej sféry.

Od roku 2011 dramaturgická koncepcia festivalu kladla hlavný dôraz na prezentáciu tradičných foriem ľudového umenia, obohacujúc ju o nové tvorivé prístupy a interaktívne typy programov. V súvislosti s napĺňaním záväzkov vyplývajúcich z medzinárodného Dohovoru o ochrane nehmotného kultúrneho dedičstva a v intenciách znenia uznesenia vlády Slovenskej republiky k návrhu Koncepcie starostlivosti o tradičnú ľudovú kultúru bolo zámerom organizátorov FFV 2011 vytvoriť dlhodobú koncepciu festivalu, založenú na prezentácii tradičnej kultúry v jej rôznych podobách, ktorá do istej miery nadväzovala na vybrané predchádzajúce koncepcie a reflektovala aktuálne požiadavky odborníkov i celospoločenské trendy. Námet každého ročníka vychádzal z dlhodobej koncepcie prezentácie málo inscenovaných javov tradičnej kultúry, resp. z významných celospoločenských udalostí.

Interaktívne programy boli podstatne obohatené o nové typy a miesta uvedenia, akcentujúc potrebu adresnejšie osloviť cieľovú skupinu rodín s deťmi a mladej generácie, ktorá je potenciálnym základom budúcej návštevnosti festivalu. Prevažnú väčšinu denného programu vykrývali aktivity pre najmenších účastníkov festivalu (detské tanečné a hudobné školičky, remeselné dielničky, čítanie ľudových rozprávok a pod.), umiestnené v novovytvorenom areáli, pozitívne hodnotenom účastníkmi. Rovnakú časť programu vyplňali školy tanca z rôznych lokalít, vedené profesionálnymi tanečnými pedagógmi, v interaktívnom stane. V roku 2013 obec Východná dala postaviť nové tradičné východnianske Humno, ktoré esteticky aj funkčne zapadá do areálu a spĺňa aj technické parametre pre workshopy, koncerty a komorné typy výstavných, odborných a náučných programov. Populárne

interaktívne školy tanca slúžili na pobavenie divákov aj ako pauza určená na scénické úpravy.

Tradičná koliba nenahraditeľne dotvorila atmosféru areálu a poskytla možnosť ochutnávky ovčiarskych jedál i nahliadnutia do tradičného zariadenia.

Talenty tvoria obľúbenú súčasť programu podobne ako sprievod. Osobnosti folklórneho hnutia sa každoročne pripomínajú na symbolickom cintoríne. Prezentačné programy folklórnych kolektívov a sólistov akcentujú potrebu prezentácie ľudového tanca, spevu a hudby v podobe vychádzajúcej z dôkladnej znalosti tradičnej, lokálne špecifickej formy ľudového umenia. Zároveň boli v pestrých, tematických autorských programoch predstavené folklórne skupiny, detské folklórne skupiny, súbory, ľudové hudby a spevácke skupiny, ktoré obsadili najvyššie miesta na celoštátnych súťažiach. Využitie mimojaviskových plánov amfiteátra, špeciálne obrazové efekty či zapojenie divákov – to všetko bolo obohatením, reflektujúc celosvetové trendy open-air festivalov.

Hudobné programy zamerané na jednotlivé fenomény tradičnej hudobnej kultúry v interaktívnom Humne dopĺňali world- a etnomusic koncerty renomovaných domácich i zahraničných zoskupení.

Výstavné podujatia zahŕňali rezbárske sympóziu vždy s aktuálnou tematikou. Sochy sa začali osadzovať i nad hľadiskom a v okolí javiska a používať aj ako rekvizita, dekoračný a témotvorný objekt, špecifický pre Východnú. Osadenie betlehema doplnilo prezentáciu tradičnej kultúry horských pastierskych oblastí, medzi ktoré Východná patrí. Viaceré tematické výstavy boli inštalované nielen v priestore amfiteátra, ale aj vo východnianskej drevenici v obci, v susedstve výstavy bývania a gastronómie vo Východnianskej izbe.

PhDr. Petra Klobušická, PhD., Mgr. Katarína Babčáková

Scénická žatva – súťaž slovenských divadelných súborov

Každoročná martinská Scénická žatva je ojedinelým fenoménom v našej divadelnej kultúre hlavne pre obrovský záber pri výbere súborov vychádzajúcich z celoštátnych postupových prehliadok činoherného divadla, ako aj divadla dospelých hrajúcich pre deti, detskej dramatickej tvorivosti, divadla poézie, tanečného divadla a umeleckého prednesu.

Z iniciatívy tajomníka Matice slovenskej Dr. Štefana Krčméryho bolo založené Ústredie slovenských ochotníckych divadiel (ÚSOD), ktoré už v roku 1923 zorganizovalo prvé celoslovenské divadelné preteky v Martine. Posledné preteky, ktoré nadväzovali ešte na tradíciu ÚSOD-u sa konali v júni roku 1950, už nie v Martine, ale v Banskej Bystrici. V 50. rokoch sa na základe rozhodnutia štátnej osvetovej starostlivosti, ako aj Matice slovenskej zrušil Čestný veniec víťazov, ako aj všetky kategórie a zaviedla sa len inštitúcia absolútneho víťaza. V roku 1951 bola vyhlásená súťaž ľudovej umeleckej tvorivosti a manifestačná prehliadka, ktorá sa uskutočnila v Trenčíne, do ktorej sa kuriózne zaradili iba tri divadelné súbory. Otvorene sa hlásalo, že vhodným riešením by bol návrat k systému ÚSOD-u. V roku 1953 štátne orgány rozhodli, že sa divadelné hry už nebudú prideľovať, ale ochotníci si budú môcť vybrať z 200 povolených.

Matica slovenská zorganizovala prvý ročník Martinského divadelného festivalu v roku 1967. V roku 1970 sa činoherci zlúčili s Martinským bábkarským festivalom a spoločné podujatie dostalo názov Scénická žatva, ktorý až do roku 1976 organizovala Matica slovenská. Vznik a prvé ročníky Scénickej žatvy sa prijímali s veľkým nadšením, vzrástla kvalita inscenácií a vznikla zdravá súťaživosť, k čomu prispievali aj kvalitné rozborové inscenácií a odborné poroty, ktoré spevňovali kritériá divadelnej tvorby, a tým rástol aj záujem obecnstva. Založila sa tradícia festivalu festivalov, na ktorom sa prezentovali všetky typy a druhy amatérskeho divadla. Navyše vznikla nová a s vyššími ambíciami komponovaná školiťská základňa, ktorá svojimi hodnoteniami a pripomienkami formovala režisérov súborov i protagonistov jednotlivých inscenácií – hercov. Scénická žatva sa stala odrazovým pódium pre slovenských ochotníkov na divadelné európske a svetové festivaly.

Osvetový ústav v rámci spolupráce a účasti v medzinárodnej organizácii amatérskeho divadla AITA/IATA (od roku 1969) pozýval na martinský festival celý rad zahraničných pozorovateľov. Mnohí z nich boli prekvapení vysokou organizačnou úrovňou festivalu, ale aj kvalitou predvádzaných inscenácií a na tomto základe prichádzali pozvania na medzinárodné divadelné festivaly v zahraničí.

Ministerstvo kultúry poverilo v roku 1976 organizovaním Scénickej žatvy Osvetový ústav a v tomto roku po prvý raz udelilo Cenu za tvorivý čin roka. Po roku 1982 sa začalo obdobie výrazných organizačných problémov. Ministerstvo kultúry SR ako vyhlasovateľ súťaže totiž zmenilo periodicitu prehliadok na dvojročnú, a tak dovtedy platné pravidlo, že víťazi z jednotlivých kategórií už v aktuálnom roku mohli postúpiť na Scénickú žatvu v Martine, organizátori nemohli uplatniť. Začalo sa obdobie improvizácie, počas ktorého sa organizátori Scénickej žatvy snažili udržať čo najvyššiu odbornú a organizačnú úroveň.

Scénická žatva je vrcholným festivalom amatérskeho divadla vo všetkých oblastiach a umeleckého prednesu. Od roku 2004 sa koná vždy v posledný augustový týždeň a jeho domovskou scénou je Slovenské komorné divadlo v Martine.

V rámci európskej siete festivalov amatérskeho divadla AITA/IATA má festival veľký kredit a je zaradovaný medzi štyri najkvalitnejšie festivaly amatérskeho divadla v Európe, čo sa týka organizácie podujatia, ale najmä kvality prezentovaných inscenácií. Toto uznanie je dedičstvom niekoľkých generácií odborných pracovníkov a metodikov amatérskeho divadla, ktorí začali a udržiavali tradíciu postupových (viacstupňových) súťaží neprofesionálneho divadla, a to od regionálnych kôl cez krajské až po celoslovenské úrovne v oblastiach divadla dospelých, divadla mladých, divadla dospelých hrajúcich pre deti, detskej dramatickej tvorivosti, divadla poézie a aj v oblasti umeleckého prednesu.

Scénická žatva od roku 2004 neprebíha s podtitulom „festival festivalov“, pretože do jej programu neboli zaradovaní (na základe kvality inscenácií) víťazi alebo zástupcovia zo všetkých celoslovenských festivalov organizovaných a vyhlasovaných NOC a tematických festivalov organizovaných a vyhlasovaných iným organizátorom. Od roku 2011 programová rada definitívne zrušila účasť víťazov tzv. tematických festivalov (Festival Aničky Jurkovičovej, Divadelný Trebišov, Palárikova Raková, PAN a pod.), dôraz sa kladie na kvalitu inscenácií súborov zúčastnených na postupovom modeli, ktorého garantom je výhradne NOC.

Rok 2004 je jedným z prelomových rokov festivalu Scénická žatva, pretože práve v tomto roku sa v rámci pracovného programu festivalu obnovili školenia amatérskych divadelných tvorcov – tvorivé divadelné dielne – zamerané na rôzne oblasti tvorby, produkcie a manažmentu amatérskeho divadla. V roku 2004 išlo

o presunutie letnej školy divadla, ktorá sa v minulosti realizovala ako samostatná aktivita NOC. Presunom termínu Scénickej žatvy z októbra na august sa otvorila možnosť uskutočňovať letnú školu divadla priamo na Scénickej žatve, čo sa v súčasnosti javí ako šťastné riešenie tak pre samotný festival, ako aj pre široké spektrum amatérskych divadelných tvorcov.

Festival Scénická žatva sa stále snaží udržiavať kontakt so zahraničným divadlom, a to importom zaujímavých zahraničných inscenácií do programu Scénickej žatvy (približne 3 inscenácie) a exportom inšpiratívnych inscenácií slovenských divadelných súborov na najvýznamnejšie festivaly v zahraničí.

Účasť divadelného súboru v programe Scénickej žatvy je pre daný súbor víťazstvom, ale zároveň aj možnosťou vycestovať na zahraničný festival, keďže na Scénickej žatve sa pravidelne zúčastňujú aj pozorovatelia zo zahraničia a organizátori divadelných festivalov v zahraničí.

Na Scénickej žatve sa udeľuje len jedna cena, a to Cena za tvorivý čin roka. Je to najvýznamnejšie ocenenie tvorby v amatérskom divadle na Slovensku.

Mgr. art. Michal Ditte a Mgr. Alena Štefková

Vzdelávanie

Osvetový ústav od začiatku svojej existencie napomáhal výchovu a prípravu profesionálnych i dobrovoľných kultúrno-osvetových pracovníkov, plnil funkciu doškolovalieho strediska. V začiatkoch cieľovou skupinou vzdelávania boli najmä lektori, neskôr pribudli správcovia osvetových besied, kronikári, redaktori dedinských novín, miestnych rozhlasov, vedúci krúžkov a súborov ľudovomeleckej tvorivosti, ľudoví hvezdári a ďalší. V tom období sa Osvetový ústav ako jediná inštitúcia na Slovensku zaoberal problematikou nielen vzdelávania dobrovoľných a profesionálnych kultúrno-osvetových pracovníkov, ale aj širšie vzdelávania dospelých. Postupne sa z neho stalo centrum s výsledkami, ktoré vzbudili pozornosť aj v zahraničí.

Po roku 1970 nastali zmeny vo výchove a vzdelávaní kultúrno-osvetových pracovníkov. Prehodnotil sa systém vzdelávania profesionálnych osvetových pracovníkov a v zmysle prijatých dokumentov v roku 1972 vzniklo Doškolovalie stredisko Osvetového ústavu. Stredisko v 70. a 80. rokoch minulého storočia uskutočňovalo pomaturitné štúdium, postgraduálne štúdium, školenia vedúcich pracovníkov a účelové doškolovalie pracovníkov celého rezortu kultúry. Obsah vzdelávania tvorili informácie a teoretické poznatky z vybraných vedných odborov, ideologická výchova aj praktický výcvik. Prevažnou formou vzdelávania boli dvoj- a päťdenné konzultačné sústreďenia, krátkodobé internátne kurzy a účelové školenia. Vzdelávanie sa realizovalo na základe dlhodobých plánov a malo systematický a koncepčný charakter.

Od roku 1985 vzdelávanie v rezorte kultúry začali realizovať útvary kádrovej a personálnej práce a výchovno-vzdelávacie strediská v organizáciách rezortu a následne bolo Doškolovalie stredisko Osvetového ústavu v roku 1985 zrušené. Osvetový ústav naďalej zabezpečoval a realizoval iba ďalšie vzdelávanie kultúrno-osvetových pracovníkov.

Vzdelávanie v Národnom osvetovom centre, realizované po roku 1989, možno chápať len v úzkej súvislosti s podmienkami existencie a rozvoja kultúry, výchovy a vzdelávania dospelých ako celku a zároveň v určitých sociokultúrnych súvislostiach. Problematika vzdelávania úzko súvisí s historickým vývojom Slovenska a je organicky previazaná s dejinami kultúry a kultúrno-osvetovej činnosti. Keď dnes hovoríme o vzdelávaní v Národnom osvetovom centre, hovoríme o tých aspektoch, ktoré vznikali a nadväzovali na tradíciu vzdelávania v ostatných desaťročiach našich dejín.

NOC sa môže v oblasti vzdelávania opierať o tradície Osvetového ústavu, ktorý v období pred rokom 1989 realizoval odborné vzdelávanie kultúrno-osvetových pracovníkov (profesionálnych i dobrovoľných). Ústav uskutočňoval rôzne formy vzdelávacích aktivít, rozpracúval osnovy, tematické plány a učebné texty pre jednotlivé kurzy a školenia, odborne usmerňoval aj prácu osvetových zariadení s metodickou pôsobnosťou v regiónoch v oblasti vzdelávania. Zabezpečoval metodicko-poradenskú pomoc pri vzdelávaní funkcionárov národných výborov, pracovníkov iných rezortov a spoločenských organizácií v oblasti kultúry, spolupôsobil pri vypracúvaní prednáškových cyklov, krátkodobých školení, vypomáhal lektormi.

V 80. rokoch bola činnosť v oblasti výchovno-vzdelávacej činnosti pestrá – obsahové okruhy tvorili napríklad ideovo-politická a svetonázorová výchova, estetická výchova, národné tradície a výročia, usmerňovanie kurzov a krúžkov, klubov mládeže, zborov pre občianske záležitosti a ďalšie. Medzi významné podujatia patrili konferencie, semináre, porady, ale aj sympóziá s medzinárodnou účasťou pod názvom VTR a mimoškolské vzdelávanie, celoslovenská súťaž politicko-výchovných programov a Klubforum.

Napriek mnohým deformáciám kultúrno-osvetovej činnosti v tomto období je nesporné, že vo vzdelávacej činnosti boli dosiahnuté evidentné výsledky (najmä čo sa týka systémového prístupu k vzdelávaniu a širokej palety jeho obsahu, foriem a metód), na ktoré bolo možné nadviazať, rešpektujúc potreby súčasnej demokratickej spoločnosti.

Spoločenské zmeny po roku 1989 priniesli aj kvalitatívne nové podmienky na rozvoj vzdelávania v NOC. Prehodnotili sa programové dokumenty výchovno-vzdelávacej sústavy. Vzdelávanie bolo zbavené ideologického nánosu, zrušilo sa ústredné sledovanie a vykazovanie výsledkov vzdelávania. Oblasť vzdelávania významnou mierou determinovala aj nová legislatíva Slovenskej republiky. Postupne sa začala formovať nová sústava zákonov a právnych noriem. Strategickú líniu vymedzenia smerovania vzdelávania v NOC ovplyvnili aj európske dokumenty v oblasti vzdelávania. Najdôležitejšími zákonmi tvoriacimi legislatívny rámec vzdelávania v NOC boli zákon č. 386/1997 Z. z. o ďalšom vzdelávaní (v súčasnosti zákon č. 568/2009 o celoživotnom vzdelávaní a o zmene a doplnení niektorých zákonov), zákon č. 61/2000 Z. z. o osvetovej činnosti a zákony zabezpečujúce prechod úloh štátnej správy v oblasti kultúry na samosprávu.

Od roku 1999 NOC v zmysle rozhodnutia Ministerstva kultúry SR a zriaďovacej listiny zabezpečuje aj funkciu rezortného koordinačného pracoviska pre teóriu, výskum, analýzu, metodiku, vzdelávanie, informatiku a dokumentáciu kultúry a rezortného koordinačného pracoviska pre oblasť vzdelávania. Okrem realizácie vzdelávacích aktivít pre kultúrno-osvetových pracovníkov NOC reaguje na aktuálne vzdelávacie potreby rezortu a aplikuje nové trendy v oblasti vzdelávania, metodicky usmerňuje priamo riadené organizácie rezortu i ostatné subjekty v oblasti kultúry pri uskutočňovaní vzdelávania tak odborného, ako aj ostatných druhov a koordinuje tieto

aktivity. V uplynulom období sa vzdelávacia činnosť NOC orientovala predovšetkým na:

- odborné vzdelávanie a prípravu zameranú na rozširovanie, prehĺbovanie alebo obnovovanie vedomostí a zručností (akreditované vzdelávanie vrátane rekvalifikácie),
- záujmové vzdelávanie, občianske vzdelávanie a iné vzdelávanie, ktoré umožňuje účastníkovi uspokojiť jeho záujmy a zapojiť sa do života občianskej spoločnosti.

Obsah vzdelávania ovplyvnili procesy globalizácie, zmeny v oblasti ekonomiky, procesy demokratizácie spoločnosti, zmeny v štruktúre voľného času a spoločenských vzťahov formovali nové chápanie poslania kultúrno-osvetovej činnosti. Tieto zmeny vyvolávali nové požiadavky na vzdelávanie vrátane ďalšieho vzdelávania kultúrno-osvetových pracovníkov, realizovaného Národným osvetovým centrom.

Po roku 1989 sa transformačné zmeny odzrkadľovali aj v zmenách štruktúry NOC. Vzdelávanie sa realizovalo v rôznych útvaroch, ale stále tvorilo neodmysliteľnú súčasť kultúrno-osvetovej činnosti. Výrazným zmenami prešiel predovšetkým obsah vzdelávania. Bolo nevyhnutné eliminovať ideologický náboj vzdelávania a hľadať nové aktuálne témy. Saturovanie nových potrieb a záujmov občanov si vyžiadalo prípravu nových obsahovo-tematických okruhov, zameraných na rozvoj ich vedomostí, schopností, zručností a kreativity. Aktivity NOC boli zamerané predovšetkým na zvyšovanie a rozširovanie odbornej úrovne kultúrno-osvetových pracovníkov a na rozvinutie záujmovej vzdelávacej činnosti v celom spektre jej oblastí, okruhov a tém.

V záujmovom vzdelávaní sa pôsobnosť NOC sústreďovala na popularizáciu spoločenskovedných disciplín, predovšetkým na témy z oblasti vlasteneckej výchovy, národných tradícií, estetiky a etiky. V prírodovedných a zdravotných disciplínach to bola environmentálna výchova, zdravotná výchova (propagácia racionálnej výživy, alternatívnej medicíny a pod.). V humanitných disciplínach dominovala výchova k manželstvu a rodičovstvu, v záujmovej technickej tvorivosti (fono - a videoamaterizme) sa NOC zameralo na tvorbu vzdelávacích programov. Rozvoj zaznamenali aj ďalšie okruhy – klubová činnosť (logické hry, zábavno-vzdelávacie programy, programy a hry s edukatívnym charakterom atď.), aktivity v oblasti informačných technológií orientované na zabezpečenie počítačovej gramotnosti. V tomto období v záujmovom vzdelávaní vzrastal význam aktivít uskutočňovaných na základe národných programov a akčných plánov vlády SR.

V oblasti profesijného vzdelávania sa realizovali aktivity zamerané na zvyšovanie kvalifikácie a ďalšieho odborného vzdelávania, prípadne rekvalifikácie. Obsah vzdelávania tvorila predovšetkým problematika z oblasti vedných disciplín súvisiacich s prácou v rezorte kultúry (otázky kulturológie, andragogiky, legislatívy a pod.), špecifická odborná problematika (štátna kultúrna politika, štruktúra, inštitúcie a činnosť rezortu, formy a metódy práce, manažment v kultúre, rétorika, vedenie obecných kroník, aktuálne potreby a pod.), ďalej problematika súvisiaca s rozvojom osobnosti (rozvíjanie komunikatívnych zručností, interpersonálnych vzťahov, schopnosti pracovať v tíme, tvorivo a kriticky riešiť problémy, asertivita, rozvíjanie motivácie, kreativity a pod.).

Nie je možné hovoriť o vzdelávaní v NOC a nespomenúť oblasť záujmovej umeleckej činnosti. Práve prostredníctvom nej sa realizuje záujmové vzdelávanie

obyvateľov v najširšej miere. Národné osvetové centrum usmerňovalo a realizovalo záujmové vzdelávanie v dvoch rovinách:

- ako vzdelávanie účastníkov záujmovej umeleckej činnosti prostredníctvom osvojovania určitých zručností a dopĺňania odborných vedomostí v jednotlivých druhoch umenia (vzdelávajú sa členovia kolektívov aj jednotlivci, napríklad pri nácviku tancov vo folklórnom kolektíve, výučbe hry na hudobnom nástroji v kurze, osvojovaní ľudovoumeleckej techniky v krúžku – kurze, hereckej, speváckej, filmárskej, fotografickej činnosti, prostredníctvom rôznych tvorivých dielní, seminárov a pod.),
- ako vzdelávanie divákov a návštevníkov prostredníctvom prezentačných podujatí záujmovej umeleckej činnosti (vystúpenie, koncert, predstavenie, výstava a podobne).

Výraznou mierou sa na tomto vzdelávaní podieľalo súťažné a prehliadkové hnutie.

Formy a metódy vzdelávania sa zamerali na zvyšovanie účinnosti, kvality a atraktivity v oblasti vzdelávania NOC. Vyžiadalo si to modernizovať procesúlnu stránku vzdelávania. Medzi najviac preferované formy vzdelávania patrili kurzy v rôznych podobách, semináre a workshopy ako forma zameraná na riešenie problémov a výmenu pracovných skúseností. Zriedkavejšie sa využívali prednáškové cykly, výmeny skúseností a príklady dobrej praxe. V ostatných rokoch sa vo väčšej miere uplatňovali kombinované formy, výcviky a tréningy, samoštúdium, rôzne formy konzultácií. Analýza súčasného stavu a potreby vzdelávania zamestnancov organizácií priamo riadených Ministerstvom kultúry SR (2000) a Koncepcia profesijného vzdelávania v rezorte kultúry (2000) zdôraznili potrebu širšieho využívania nových foriem a metód, kooperatívneho, problémového a projektového vzdelávania, dištančného a modulovo členeného vzdelávania s aplikáciou moderných informačných technológií a ich prepojenia s politikou zamestnanosti.

Nie je možné vymenovať celé spektrum rôznych aktivít, ktoré sa v danom období uskutočnili. Medzi najvýznamnejšie patria konferencie (Etika – ekuména – ekológia, 1992, 1993, 1994), semináre (Tolerancia a ľudské práva, 2001; Kultúra, kultúrna rozmanitosť a multikultúrna výchova, 2006; Voľný čas – príležitosť na rozvoj kreativity, inovácií a vzdelávania, 2009; Kultúra, osвета a turizmus, 2009; Záujmové vzdelávanie, 2011), cyklické školenia (Komunikácia, etiketa a protokol v kultúrno-osvetovej praxi, 2005; Komunikácia v práci manažéra kultúry, 2006), workshopy (Zdravý spôsob života, 1992 – 1995; Ako písať projekty pre Európsku úniu, 2004; Dobrovoľníci v kultúre. Ako ich získať a udržať?, 2010), dva dvojročné rekvalifikačné kurzy Pedagogika tanca, kurz Propagačná grafika, dve celoštátne konferencie k otázkam miestnej a regionálnej kultúry (1995, 1997).

Od roku 2004 má NOC vo svojom portfóliu vzdelávacie aktivity, ktoré majú akreditáciu Ministerstva školstva SR v oblasti ďalšieho vzdelávania. Išlo o kurzy Manažment a marketing v kultúre, Kultúrny pracovník, Manažér záujmového kolektívu, Animátor kultúry (dištančné vzdelávanie v 3 moduloch), Pedagog tanca, Choreograf ľudového tanca, Učiteľ spoločenského tanca, Dirigent speváckeho zboru, Manažér občianskeho vzdelávania, Manažér kultúrneho turizmu (dištančné trojmodulové vzdelávanie).

Nové trendy a projekty vo vzdelávaní Národného osvetového centra sa začali uplatňovať napriek absencii uceleného systému permanentného ďalšieho vzdelávania v rezorte. NOC pokračuje v rozvíjaní vzdelávacej činnosti a pristúpilo ku kreovaniu nových zámerov a programov v oblasti vzdelávania. Vzdelávanie

realizované NOC sa snaží reagovať na veľký rozsah činností, ktoré vykonávajú pracovníci v oblasti kultúry (koncepčnú, riadiacu, metodickú, organizačnú, lektorskú, administratívnu, technicko-zabezpečovaciu a i.) a stále rozširovať paletu vzdelávacích podujatí o nové témy a obsahové okruhy, ktoré prináša doba, inovovať proces ich realizácie, pripravovať nové programy, projekty a zámery v ďalšom odbornom vzdelávaní v oblasti kultúry. Jednou z príležitostí bola aj realizácia vzdelávania prostredníctvom projektov financovaných zo štrukturálnych fondov (konkrétne projektov spolufinancovaných Európskym sociálnym fondom). Národné osvetové centrum sa ako prvé v rezorte kultúry zapojilo do týchto procesov a realizovalo tieto projekty:

- projekt Dištančné vzdelávanie v oblasti miestnej a regionálnej kultúry bol zameraný na zavedenie novej, dištančnej formy vzdelávania v oblasti miestnej a regionálnej kultúry s cieľom rozvíjať nové formy a metódy kultúrnych aktivít vrátane animácie kultúry v miestnych a regionálnych podmienkach;
- projekt Získavanie nových zručností v oblasti kultúry sa orientoval na rozvíjanie manažérskych zručností v oblasti kultúry;
- projekt Rozvoj zručností zamestnancov rezortu sa realizoval v Bratislavskom kraji so zameraním na nadobúdanie a zlepšenie IT zručností zamestnancov v oblasti kultúry. Jeho súčasťou bolo vytvorenie e-learningového programu vzdelávania a realizácia kurzov na získanie certifikátu ECDL (európskeho počítačového pasu) v súlade s požiadavkami EÚ;
- projekt Animácia euroobčianstva v miestnej kultúre v SR (Národný projekt k Európskemu roku medzikultúrneho dialógu 2008) bol zameraný na oblasť občianskeho vzdelávania s cieľom zvýšiť povedomie o význame účasti na medzikultúrnom dialógu, hľadať a zviditeľniť najlepšie postupy v medzikultúrnom dialógu a presadzovať úlohy vzdelávania pri výučbe o rozmanitosti, rovnosti a vzájomnom porozumení. Súčasť projektu tvorili konferencia, diseminačné semináre, metodické publikácie, CD a DVD a kultúrne animácie v rámci Dní európskeho kultúrneho dialógu v obciach a mestách na Slovensku.

Vytváranie sietí a spolupráca s rôznymi inštitúciami a subjektmi osvetového a výchovno-vzdelávacieho pôsobenia i jednotlivcami na Slovensku aj v zahraničí podporovali rozvoj vzdelávania v NOC. Na centrálnej úrovni NOC spolupracovalo napríklad s Ministerstvom školstva, vedy, výskumu a športu SR, Ministerstvom práce, sociálnych vecí a rodiny SR a ďalšími rezortmi, ďalej s Maticou slovenskou, Cyrilometodskou spoločnosťou, Medzinárodným strediskom pre štúdium rodiny. Spolupráca sa rozvíjala aj s viacerými akademickými pracoviskami, s Asociáciou inštitúcií vzdelávania dospelých v SR, subjektmi tretieho sektora, súkromnými vzdelávacími agentúrami a veľmi intenzívne s regionálnymi a mestskými zariadeniami kultúry a osvetu, vyššími územnými celkami a nimi riadenými kultúrnymi inštitúciami.

V ostatných rokoch NOC zintenzívnilo edičnú činnosť v oblasti vzdelávania a vydalo od roku 1999 spolu 24 titulov informačného, študijného a metodického charakteru. Mnohé z nich (publikácie, metodické príručky, študijné materiály pre jednotlivé vzdelávacie aktivity, CD-romy, bulletiny, zborníky) odrážajú obsahovú náplň činnosti Národného osvetového centra v oblasti vzdelávania a bohatu ich využívajú študenti aj odborná verejnosť v oblasti kultúry. Medzi najnovšie edičné

tituly patria Vademékum manažmentu a marketingu v kultúre (2006), Národné osvetové centrum a vzdelávanie 1992 – 2006 (2007), Vademékum pracovníka v kultúre (2007), Animátor kultúry (2007), Kulturooperátor – učebnica dištančného vzdelávania (2010), Historické, spoločenské a kultúrne dedičstvo sídiel a rozvoj miestnej a regionálnej kultúry (2012), Aspekty a trendy miestnej a regionálnej kultúry (2013).

Významnú úlohu v procese vzdelávania zohrávajú aj webové stránky www.nocka.sk, ktoré pravidelne informujú o vydaných tituloch a aktivitách Národného osvetového centra na úseku vzdelávania.

PhDr. Svetlana Chomová, PhD.

Sociálna prevencia

Jedným z neželateľných dôsledkov celospoločenských zmien po roku 1989 je aj prudký nárast a rozšírenie spektra tzv. sociálnopatologických a ďalších nežiaducich sociálnych javov. NOC bolo významným podnecovateľom aktivít sociálnej prevencie v oblasti kultúrno-osvetovej činnosti od celoštátnej cez regionálnu až po miestnu a lokálnu úroveň. Daná oblasť rezonovala v činnosti Národného osvetového centra už aj v predchádzajúcom období (pred rokom 1989), najmä v rámci strediska výchovno-vzdelávacej činnosti Osvetového ústavu (dnes Národného osvetového centra). Obsahovo sa prevenčná činnosť orientovala na problematiku práce s rómskymi obyvateľmi, prevenciu fajčenia a požívania alkoholu.

Po roku 1989 sa činnosť zamerala predovšetkým na prevenciu drogových závislostí. Sporadicky sa konali školenia a semináre s problematikou sociálnej prevencie. Ako príklad možno spomenúť realizáciu odborného seminára Kultúrno-osvetová práca a jej možnosti v prevencii závislostí (november 1994), ktorý bol jedným z prvých odborných celoštátnych podujatí nielen v kultúrno-osvetovej činnosti, ale aj v prevencii drogových závislostí v Slovenskej republike vôbec, lebo informoval o prijatí prvého Národného programu boja proti drogám, ktorý vláda SR schválila 8. novembra 1994. NOC následne začiatkom roku 1995 vydalo zborník príspevkov z tohto podujatia. Od toho obdobia začalo NOC každoročne uskutočňovať školenie pre riadiacich a metodických pracovníkov ROS pod názvom Interpersonálna komunikácia – zdravý životný štýl formou sociálnopsychologického výcviku (Senec, cyklus školení pre praktických realizátorov prevencie sa realizoval do roku 2010, mal 18 častí). Tieto aktivity, ako aj intenzívne metodicko-konzultačné a poradenské činnosti NOC v tomto období podnietili činnosť kultúrno-osvetových zariadení v SR, zacielenú na oblasť znižovania dopytu po drogách. Medzi najvýznamnejšie projekty tohto obdobia patrili regionálne prezentácie filmového dokumentu *Skok do raja?* (1996) z produkcie nadácie Športom proti drogám. Išlo o 19 regionálnych prezentácií filmu na videokazete, videoprojekcie dopĺňala beseda s tvorcami, psychológom a abstinujúcim užívateľom drog, videokazety sa následne bezplatne distribuovali. Na projekte NOC intenzívne spolupracovalo s ROS v SR. V neskoršom období (2002) sa v spolupráci s občianskym združením Športom proti drogám realizovala distribúcia ďalšieho filmového dokumentu s protidrogovým zameraním *Sila osobnosti*, spojená s metodikou používania publikácie, videokazety a filmu na CD. Uvedené aktivity a projekty sú dokladom úspešnej spolupráce s neziskovými organizáciami tretieho sektora.

Posilnením špecifického zamerania Národného osvetového centra i celej kultúrno-osvetovej činnosti aj na oblasť sociálnej prevencie (ktoré sa premietlo aj do zákona o osvetovej činnosti, 2000) bolo zriadenie samostatného špecializovaného pracoviska – kabinetu sociálnej prevencie NOC (1. augusta 1999). Svoju činnosť profiloval v komplexe aktivít a projektov na úrovni primárnej univerzálnej sociálnej prevencie. Kabinet sociálnej prevencie plnil takmer dvanásť rokov (do 1. februára 2011) iniciačnú, metodicko-konzultačnú, koordinačnú, vzdelávaciu a poradenskú funkciu a svojím pôsobením cielene napomáhal profesionalizáciu prevencie sociálnej patológie v činnosti regionálnych osvetových (ROS) a kultúrnych stredísk (RKS) v SR, ale aj iných subjektov pôsobiach v oblasti voľnočasových aktivít a kultúrno-osvetovej práce. Oblasť sociálnej prevencie tvorila významnú súčasť hlavných činností NOC a spolu so vzdelávaním práve sociálna prevencia tvorila jeden zo základných pilierov odbornej činnosti. V súčasnosti (od roku 2011) sa oblasť sociálnej prevencie realizuje v projektovom riadení ako projekt Sociálna prevencia.

Aktivity prevencie sociálnopatologických javov boli zamerané okrem drogovej problematiky predovšetkým na tieto tri ďalšie oblasti prevencie:

- prevencia HIV/AIDS (putovná výstava plagátov z Inforama, o. z., a odborné podujatia v regiónoch SR k problematike prevencie HIV/AIDS v spolupráci s vybranými ROS v SR;
- prevencia kriminality – napríklad cyklus odbornej prípravy realizátorov prevencie kriminality pre pracovníkov ROS, zborník Kriminalita mládeže. Osobitný význam mal projekt celoštátnej výtvarnej tematickej súťaže a následnej putovnej výstavy Polícia očami detí, uskutočňovaný v spolupráci s Kanceláriou ministra vnútra SR (päť ročníkov: 1997 – 2001). Cieľom projektu bolo budovanie právneho vedomia detí a mládeže (cieľová skupina detí a mládeže od 3 do 15 rokov, teda od predškolského veku po ukončenie školskej dochádzky) a popularizácia činnosti Policajného zboru SR. Každoročne sa na ňom aktívne zúčastňovalo viac ako 5 000 detí. Následne NOC koordinovalo päť ročníkov celoštátnej výstavy, ktorá iniciovala spoločné aktivity Policajného zboru SR a osvetových zariadení v SR, zamerané na prevenciu kriminality;
- preventívne aktivity boli tematicky smerované aj na ďalšie sociálnopatologické javy, napríklad sociálnopatologické javy v rodine (seminár a zborník zo seminára Rodina na prelome tisícročí, 2000), na problematiku utečencov a migrantov, násilie v rodine a syndróm CAN (týrané, zanedbávané a zneužívané deti), násilie páchané na ženách a iné.

Realizovalo sa množstvo ďalších aktivít a projektov. Spomeňme napríklad projekt Detský domov je môj domov (3 ročníky), zameraný na deti žijúce v detských domovoch. Na deti a mládež so zdravotným znevýhodnením bol zameraný projekt Mládež so sluchovým postihnutím a jej príprava na partnerstvo, manželstvo a rodičovstvo (seminár, zborník zo seminára a videokazeta v posunkovej reči).

Celoštátny projekt zameraný na redukciu požiadavky mládeže po drogách

Na prelome rokov 1994/1995 vznikol preventívny projekt celoštátnej tematickej výtvarnej súťaže a putovnej výstavy s protidrogovým zameraním, ktorého prvých päť ročníkov (1995 – 2000) pod názvom Vlak bez staníc organizovalo Národné osvetové centrum v spolupráci s CULTUS-om – Domom kultúry Ružinov a ďalšími partnermi. Už v roku 1998 tento projekt zaznamenal neobvyklý úspech: bol nominovaný a následne prezentovaný ako jediný projekt za Slovenskú republiku na prestížnej medzinárodnej pôde Organizácie Spojených národov. Išlo o Prípravný výbor VZ OSN

vo Viedni (marec 1998) a následne samotné Valné zhromaždenie OSN v New Yorku (jún 1998) k problematike narkotických drog. Výstavu v New Yorku slávnostne otvorila manželka vtedajšieho generálneho tajomníka OSN Nanna Annanová. Od roku 2000 (6. až 19. ročník) je projekt profilovaný pod názvom Prečo som na svete rad/rada. V ostatnej dekáde (11 rokov) je partnerom projektu Kancelária Národnej rady SR. V histórii sa na projekte zúčastnilo svojimi výtvarnými prácami 21 662 autorov a výstava zaznamenala viac ako 550 repríz v SR a v zahraničí. Projekt je držiteľom ocenení OSN a ceny Protidrogového fondu – Protidrogový čin roka a bol prezentovaný aj na pôde Rady Európy v Štrasburgu (2007).

Edičná činnosť v oblasti sociálnej prevencie

Oblasť sociálnej prevencie bola intenzívne reflektovaná aj v edičnej činnosti. Pod názvom Drogy – spoločenský problém vyšlo 16 častí metodického materiálu venovaného drogovým a nelátkovým závislostiam (v rokoch 1994 – 2008). V rokoch 2000 – 2008 sa na základe schváleného projektu z prostriedkov Protidrogového fondu vydávala monotematická príloha časopisu Národná osвета pod názvom Kultúra a primárna prevencia závislostí s ročnou periodicitou.

Preložila a vydala sa publikácia Bábika Jablonka a chlapec Viktor českej autorky Dagmar Novákovéj (rozprávkové príbehy s protidrogovou tematikou pre deti predškolského a mladšieho školského veku a ich rodičov). Na základe finančnej podpory Protidrogového fondu vyšli aj tri odborné publikácie metodického charakteru: Prevencia v praxi – Námety hier a aktivít v špecifickej prevencii závislostí (2006, 2007, 2008) autoriek I. Hupkovej a B. Kuchárovej. Od roku 2006 vychádza informačno-vzdelávací bulletin Sociálna prevencia. Vydavateľmi sú NOC a Prečo som na svete rad/rada, o. z. Periodikum vychádza v printovej aj elektronickej verzii a všetky doteraz vydané čísla sú zverejnené aj na celoštátnom internetovom portáli www.infodrogy.sk (ako jediné periodikum).

PhDr. Ingrid Hupková, PhD.

Sociologický výskum a výskum ekonomiky kultúry

Naši predchodcovia si pri zakladaní vrcholnej osvetovej inštitúcie Slovenska uvedomovali význam vedy a výskumu pre rozvoj kultúrno-osvetovej práce ako jeho poznatkový, informačný a teoretický potenciál. Práve z tohto dôvodu sa stal výskum jednou z profilujúcich činností Osvetového ústavu hneď po jeho vzniku. Pracovisko nevzniklo na „zelenej lúke“, ale obsahovo aj personálne sa opieralo o činnosť odboru pre štúdium a dokumentáciu osvetovej činnosti Matice slovenskej. Z dobovej fotodokumentácie (1952) možno zistiť, že odbor mal 19 pracovníkov, jeho riaditeľom bol Alexander Hirner, zakladajúca osobnosť (spolu s Antonom Štefánkom) slovenskej sociológie. Prvým vedúcim výskumného oddelenia sa stal Peter Ondrejček, bývalý spolupracovník A. Hirnera, pracovník Matice slovenskej.

Výskum kultúry a osvety v Osvetovom ústave sa vyvíjal (práve tak ako celá inštitúcia) v nových spoločenských pomeroch v závislosti od toho, aký význam mu pripisovali v jednotlivých etapách riadiace štruktúry. Súčasťou tohto procesu boli aj premeny inštitucionálnej základne výskumu kultúry, osvety, ale aj médií (vznik Novinárskeho študijného ústavu a jeho pričlenenie k Osvetovému ústavu, vznik Výskumného ústavu kultúry a verejnej mienky, a ich ďalšie osudy, zmeny

v postavení, chápaní výskumu v samotnom vrcholnom osvetovom pracovisku po celých 60 rokov jeho existencie). Tieto procesy sú dnes už čiastočne zdokumentované.

Výskum problematiky kultúry a osvetu sa rozvíjal najmä ako sociologický výskum (od založenia inštitúcie) a výskum ekonomiky kultúry (od 70. rokov minulého storočia). Pre niekoho sa môže zdať prekvapujúca informácia, že sociologické výskumy (prieskumy, sondy) sa robili v Osvetovom ústave už od jeho založenia, lebo v 50. rokoch bola sociológia „exkomunikovaná“ zo systému vied. Je to dané silnou matičnou tradíciou (vplyv A. Hirnera a jeho odboru). Sociologické prieskumy, ankety, neskôr aj teoreticky fundovanejšie výskumy sa jednoducho realizovali pod názvami ako osvetový výskum, výskum kultúrno-osvetovej činnosti a pod. Osvetový ústav vydával zborníky, monografie, preklady k problematike metodológie a metodiky výskumu osvetovej práce, predovšetkým však v rokoch 1953 – 1963 realizoval početné výskumy a prieskumy, ktoré boli súčasťou náplne činnosti organizácie. Pracovisko sa tak stalo kolískou revitalizácie sociologického bádania po mocenskej likvidácii sociológie v rokoch po februári 1948. Sociologický výskum sa úspešne rozvíjal aj v inštitúciách vyčlenených z rámca Osvetového ústavu – vo Výskumnom ústave kultúry a verejnej mienky a v Novinárskom študijnom ústave.

Osvetový ústav (po premenovaní Národné osvetové centrum) sa aj v nových podmienkach snažil uchovávať dobré tradície využívania sociologických výskumov a prieskumov – najmä v období po roku 2000, keď sa realizoval cyklus reprezentatívnych výskumov recepcie kultúry a umenia na Slovensku, niekoľko desiatok prieskumov na vrcholných podujatiach tradičnej a neprofesionálnej kultúry atď. Zoznam výstupov sociologického tímu (správy z reprezentatívnych výskumov, prieskumov, štúdie, odborné články, publicistické materiály) obsahuje takmer 100 položiek. Pracovisko realizovalo zároveň reprezentatívne výskumy verejnej mienky, ktoré boli zamerané na problematiku formovania postojov obyvateľstva k vstupu Slovenska do EÚ a NATO, výskumy čítania na základných a stredných školách, výskumy stredoškolskej mládeže k problematike extrémistických prejavov a postojov, komerčné objednávky najmä pre potreby Ministerstva obrany SR.

Treba však v tejto súvislosti poznamenať, že so sociologickým tímom v čase jeho najvyššej produktivity spolupracovali mnohí renomovaní slovenskí spoločenskí vedci: M. Blahynka, J. Bunčák, J. Sopóci, A. Hrabovská, V. Krivý, O. Gyárfášová, E. Hradiská, A. Ritomský, M. Kvasnička, V. Blaho, F. Šinka, K. Čukan, P. Valček, P. Rankov.

Predchodcom výskumu ekonomiky a riadenia kultúry v súčasnom útvare výskumu a štatistiky kultúry boli na pôde Národného osvetového centra projektový tím výskumu ekonomiky a riadenia kultúry GR NOC (od 1. marca 1999) a kabinet organizácie, ekonomiky a riadenia Výskumného ústavu kultúry a verejnej mienky (od 1. januára 1968 do roku 1990).¹⁸

Pre výskum ekonomiky a riadenia kultúry boli charakteristické tieto črty:

a) úzke a permanentné prepojenie s aktuálnymi potrebami spoločenskej praxe (expertízna činnosť pre potreby koncepčného rozvoja odvetvia kultúry na základe podnetov a priamych zadaní Ministerstva kultúry SR /predtým Ministerstva kultúry ČSSR/ a jeho odborných útvarov);

¹⁸ Prešiel tiež niekoľkými reorganizáciami, v 80. rokoch fungoval po vyčlenení niektorých útvarov už len ako Výskumný ústav kultúry a po roku 1990 už len krátko ako Centrum pre výskum kultúry.

b) intenzívna medzinárodná spolupráca s medzinárodnými inštitúciami (spolupráca s UNESCO a medzinárodnými organizáciami a útvarmi pôsobiacimi na úseku kultúry ako Medzinárodné združenie ekonomiky kultúry /po roku 1989/, predtým najmä 12. pracovná skupina RVHP pre otázky ekonomiky kultúry);

c) intenzívna publikačná činnosť o výsledkoch výskumu (v podobe referátov na medzinárodných konferenciách v zahraničí a doma, príspevkov do medzinárodných a domácich vedeckých zborníkov z konferencií; monografií a vedeckých článkov publikovaných v zahraničí a SR, najmä na pôde VÚK, neskôr NOC);

d) osobnosť a vedeckovýskumná vášeň doc. Ing. Oskara Novotného, CSc., ktorého meno je garanciou vysokej odbornej úrovne všetkých relevantných výstupov z oblasti ekonomiky a riadenia kultúry za sledované obdobie.

Ad a) a b) výstupy a projekty

– výstupy súvisiace s prácami na reforme ekonomiky a riadenia kultúry v rokoch 1968 – 1971, a to na novom Modeli ekonomiky kultúry pre Ministerstvo kultúry ČSSR (Kontra, Novotný z VÚK, Fischer z MK SR, Marek z MK ČSSR), ktoré sa premietli do publikácií: Kontra – Novotný a kol.: Kultúra a trh (1968), Kontra a kol.: Model ekonomiky kultúry (1971);

– výstupy z 1. medzinárodnej konferencie UNESCO o ekonomike kultúry, usporiadanej VÚKVM, premietnuté do publikácií: Kontra – Novotný a kol.: Ekonomické aspekty kultúry (Obzor 1970), Problems of the Theory and Practice of the Economics of Culture, UNESCO Paris a VÚKVM Bratislava (1970);

– expertízy pre Ministerstvo kultúry SR, súvisiace s prácami na reforme ekonomiky a riadenia kultúry po roku 1990, osobitne s novým modelom financovania a riadenia kultúry (v rokoch 1990 – 1992), s Národnou správou o kultúrnej politike SR pre Radu Európy (1998 – 2001) a v súčasnosti so Stratégiou rozvoja kultúry pre vládu SR;

– medzinárodné výskumné projekty ERICARTS (Európskeho výskumného ústavu kultúry) v Bonne a Výskumného ústavu International Arts v Londýne (najmä k otázkam miesta kultúry v spoločnosti) a nadväzné konferencie v Dubline, Hamburgu, Barcelone, Montreale a Viedni (1989 –);

– medzinárodný výskumný projekt Rady Európy, CIRCLE a Boekmanstichting v Amsterdame Privatizácia vo sfére kultúry (1995 – 1999);

– medzinárodný výskumný projekt Rady Európy, CIRCLE a univerzity v Ríme Nové zdroje financovania kultúry (osobitne zo zdrojov lotérie), Novotný – gestor za SR, výstupy pre Radu Európy a EÚ (2000 – 2004);

– medzinárodný výskumný projekt Rady Európy a Umenovedného ústavu RAV v Moskve Optimalizácia modelu ekonomiky kultúry (na vybraných členských a kandidátskych krajinách EÚ) /Novotný – hlavný gestor za SR/ (1996 – 2002);

– medzinárodný permanentný výskumný projekt Regionálneho centra UNESCO pre strednú a východnú Európu pre financovanie kultúry v Budapešti (Novotný – gestor za SR) (1996 –)

Ad b) konferencie

Bezprostredne po nežnej revolúcii, keď aj pre túto oblasť ekonomickej vedy nastali nové časy, začali O. Novotného (z titulu jeho pôsobenia najprv vo VÚK a neskôr v NOC, členstva v medzinárodných organizáciách a útvaroch a ako experta Ministerstva kultúry SR) pozývať na medzinárodné konferencie v zahraničí (na účet grantov, ktoré získali pozývateľia od Rady Európy, UNESCO či Európskej únie) k otázkam ekonomiky a riadenia kultúry, osobitne jej financovania.

Z približne dvadsiatky kľúčových konferencií, ktoré sa uskutočnili v rozličných európskych metropolách v období rokov 1989 – 2004 a ich závery sformovali súčasný prístup vrcholných európskych inštitúcií k riadeniu a ekonomike kultúry, spomeňme napríklad 1. svetovú konferenciu o ekonomike kultúry, Umea (Švédsko), 1990, či konferenciu na tému System of Financing Culture in the Former Socialistic Countries v Budapešti (1999).

Ad c) publikácie

V období pred sformovaním výskumu na pôde dnešného NOC vyšlo z oblasti ekonomiky a riadenia kultúry viac ako 10 vedeckých monografií, v ktorých figuroval O. Novotný ako autor alebo spoluautor. Spomeňme napríklad (usporiadané zostupne):

Ekonomika kultúry, Progress, Moskva 1987 (Novotný spoluautor)

The Conception of the Economy (particularly Financing) of the Branch of Culture, UNESCO Dossiers, Paris 1987

Ekonomika kultúry, Obzor, Bratislava 1984 (Novotný spoluautor)

Problemy teorii i praktiky ekonomiky kultúry, UNESCO Paris a VÚKVM Bratislava, 1970.

Z množstva výstupov na pôde NOC treba spomenúť 12 vedeckých monografií, ktoré vyšli ako publikácie NOC v období rokov 1999 – 2012, pričom posledná vydaná je publikácia Dlhodobé vývojové trendy výdavkov na kultúru z verejných rozpočtov a zdrojov súkromných domácností v SR na prelome storočí (do roku 2010 vrátane) z roku 2012 a v tomto roku (2013) sa pripravuje (je už v tlači) monografia k aktuálnym otázkam teritoriálnej diferenciacie financovania kultúry z verejných zdrojov pod názvom Podpora kultúry z verejných rozpočtov územných jednotiek SR v novom tisícročí. Staršie publikácie sa dajú vyhľadať na webovej stránke NOC.

PhDr. Ľudovít Šrámek, CSc.

Javisko a jeho predchodcovia

História časopisu Javisko a jeho predchodcov je okrem zápasu o existenciu najmä históriou napätia medzi divadelníkmi tvoriacimi na profesionálnej a ochotníckej báze. V každom čase však šlo o udržanie platformy na reflexiu divadelného života a odbornú pomoc divadelníkom a ich tvorbe.

Masové vyhlásenie a spoločensko-politická podpora Súťaže ľudovej umeleckej tvorivosti v roku 1951 i následné včleňovanie ochotníckeho divadla do masových organizácií viedli k zániku špecializovaného Nášho divadla a k vzniku časopisu súborov ĽUT – mesačníka Ľudová tvorivosť, ktorý začala vydávať Matica slovenská od septembra 1951. V roku 1958 (od 10. čísla) prebral vedenie redakcie Ľudovej tvorivosti Martin Jančuška a od januára 1959 sa aj sídlo jej vydavateľa – Vydavateľstva Osveta – premiestnilo z Martina do Bratislavy.

Rozmach a metodická pozornosť ľudovej umeleckej tvorivosti vo všetkých oblastiach si však vyžiadali opätovnú špecializáciu časopisov, a tak sa Ľudová tvorivosť začala v roku 1962 štiepiť na tri zložky – Umelecké slovo; Výtvarníctvo, fotografia, film; Hudba, spev, tanec. Od januára 1963 už vychádzalo Umelecké slovo samostatne ako časopis ĽUT pre ochotnícke (neskôr herecké) divadlo, bábkové

divadlo, umelecký prednes a malé javiskové formy. Vydávala ho Slovenská národná rada (od roku 1964 Povereníctvo SNR), odbor školstva a kultúry vo Vydavateľstve Osveta, od roku 1966 premenovaného na Obzor, n. p., Bratislava. Vychádzal ako pravidelný mesačník až do konca roka 1968. Reflexívne aj metodicky sa orientoval najmä na problémy praxe, hlavne bábkového divadla, ochotníckeho divadla a umeleckého prednesu, no prinášal aj inšpiratívne podnety z profesionálneho divadla, zahraničia, prípadne teórie. Na žiadosť čitateľov jasnejšie pomenovať názov časopisu vo vzťahu k javiskovej a scénickej tvorbe sa od januára 1969 zmenil jeho názov na Javisko. Od roku 1972 vychádzala v Javisku príloha Malý repertoár. Od roku 1973 sa časopis dostal priamo pod vydavateľskú pôsobnosť Osvetového ústavu.

Porevolučné udalosti však priniesli aj prvé obmedzenia finančných možností a tak sa začal aj dlhoročný zápas o existenciu Javiska. Z úsporných príčin sa Javisko od roku 2002 stalo dvojmesačníkom. Aj napriek vysokej kvalite časopisu pretrvávajúce finančné problémy spojené s jeho vydávaním spôsobili takmer jeho zlikvidovanie v roku 2004. S podporou Ministerstva kultúry SR sa začiatkom roka 2005 obnovilo pravidelné vydávanie Javiska. Zachovala sa predchádzajúca monotematickosť čísel a zároveň sa časopis orientoval na záujmy a potreby amatérskych tvorcov a organizátorov. Od roku 2005 sa stal štvrťročníkom amatérského divadla a umeleckého prednesu. Prináša a odborne spracúva témy, ktoré sú súčasťou amatérského divadla alebo ho môžu inšpirovať a divadelníkov vzdelávať; reflektuje prehliadky, podujatia a problémy predovšetkým amatérského divadla a umeleckého prednesu; sústreďuje sa nielen témami, ale aj v rubrikách na užšiu, no stabilnú cieľovú skupinu čitateľov. V tejto periodicite vychádzal pravidelne až do roku 2012. (V roku 2013 vyšli len tri čísla.) Od roku 2007 sú úryvky jednotlivých čísel pravidelne uverejňované aj na webovej stránke NOC <http://www.nocka.sk/javisko>

Mgr. Jaroslava Čajková

Časopis Národná osveta

Z histórie. Priami predchodcovia časopisu

V rokoch 1957 – 1979 vychádzal časopis Osveta – dvojmesačník pre otázky teórie kultúry a výchovy dospelých (1957 – 1958 ho vydávalo Osvetové ústredie, potom 1958 – 1966 pod názvom Osvetový zborník ho vydával Osvetový ústav, 1966 – 1968 znovu pod názvom Osveta, od roku 1968 ho vydával Výskumný ústav kultúry, Osvetový ústav a Socialistická akadémia SSR). S časopisom sa spájali mená Pavol Paška, Štefan Pasiar, Ján Žatkuliak, Jaroslav Čelko a i. V roku 1979 splynul s časopisom Osvetová práca. Časopis Osvetová práca vychádzal od roku 1951 ako inštruktážno-metodický dvojtyždenník. V roku 1979 splynul s časopisom Osveta a pokračoval pod názvom Osvetová práca ako časopis pre teóriu a prax osvetu, kultúry, výchovy a vzdelávania dospelých na Slovensku. Časopis Osvetová práca vychádzal až do roku 1991, jeho vydavateľom bol od začiatku Osvetový ústav (1951 – 1952 spolu s Maticou slovenskou; 1953 – 1960 spolu s vydavateľstvom Osveta; 1971 – 1972 s Ministerstvom kultúry SSR a vydavateľstvom Obzor; 1973 – 1991 len Osvetový ústav).

Časopis Národná osveta

V roku 1991 sa časopis transformoval (vrátane zmeny názvu na Národná osveta) a vychádza nepretržite doteraz ako jediné celoštátne médium pre miestnu kultúru a záujmovú umeleckú tvorivosť. Jeho vydavateľom je Národné osvetové centrum v Bratislave. Od roku 1991 došlo aj k zmene periodicity jeho vydávania – z dvojtyždenníka na mesačník; pribudla aj elektronická verzia časopisu (na internetovej stránke Národného osvetového centra). V 2. polovici 90. rokov vychádzali aj špecializované prílohy časopisu. V rokoch 1995 – 2000 to boli prílohy Folklór (tradičná ľudová kultúra), Paleta (amatérske výtvarníctvo, ľudové remeslo), Etuda (zborový spev, komorná a symfonická hudba), v rokoch 1995 – 1996 príloha Slovo (literárna tvorivosť, ľudová slovesnosť), v rokoch 1995 – 1997 prílohy Kamera (neprofesionálna fotografia, film, video) a Svet tanca (spoločenský tanec), v rokoch 1998 – 2000 príloha Slovenská kronika (kronikárstvo, tvorba monografií) a v rokoch 1999 a 2000 príloha Slovenský vidiek. V rokoch 2002 – 2007 štvrťročne vychádzala príloha Tradícia a súčasnosť (pre tradičnú ľudovú kultúru). Neskôr vyšlo 5 ročníkov mimoriadnej prílohy časopisu pod názvom Výročia 2007, 2008, 2009, 2010, 2011 (venované jubileám jednotlivcov, kolektívov a podujatí v oblasti kultúrno-osvetovej činnosti, záujmovej umeleckej činnosti, tradičnej ľudovej kultúry v SR i zahraničných Slovákov), v rokoch 2000 – 2008 raz za rok vychádzala odborná príloha Kultúra a primárna prevencia závislostí, v rokoch 2010 – 2012 mal odbornú prílohu Reflexia kultúry (pre kultúrno-osvetovú teóriu, reflexiu a pre vedu a výskum v oblasti kultúry). V rámci jednotlivých ročníkov vychádzali podľa potrieb aj monotematické čísla časopisu (mladá slovenská literatúra – literárne súťaže, 9/2010, kresťanské tradície, 1-2/2012 a i.).

Šéfredaktormi časopisu boli: Viliam Pokorný (Osvetová práca: 1971 – 90), Bohuš Bodacz (Osvetová práca: 1990 – 91), Dušan Mikolaj (Národná osveta: 1990 – 1994), Štefan Cifra (Národná osveta: 1995 – 2013).

S časopisom Národná osveta sa spájajú aj dve celoštátne súťaže:

- 1) od roku 1997 súťaž Slovenská kronika (súťaž o najlepšiu kroniku, monografiu obce a mesta, publikáciu o kultúrnom dedičstve, kultúrnoturistický a kultúrnoinformačný materiál, zbierku ľudovej slovesnosti, prísloví, porekadiel, úsloví, povestí a ľudových rozprávok, textov ľudových piesní a slovník nárečia), vyhlasovaná spolu s Muzeálnou slovenskou spoločnosťou, SNM, SNK, Slovenským národným archívom, LIC, ZMOS-om;
- 2) od roku 2004 súťaž Miestne noviny (súťaž obecných, mestských, regionálnych a kultúrno-informačných novín a časopisov), vyhlasovaná spolu so Slovenským syndikátom novinárov, Katedrou žurnalistiky UK, ZMOS-om.

Časopis Národná osveta sa venuje kultúrno-osvetovej činnosti v podmienkach miestnej a regionálnej kultúry, záujmovej umeleckej tvorivosti, tradičnej ľudovej kultúre, živým folklórnym prejavom, ochrane a podpore nehmotného kultúrneho dedičstva, vzdelávaniu v oblasti kultúry, kultúrnej turistike, obnove a rozvoju vidieka, kresťanským tradíciami, kultúrnej histórii miest a obcí, kultúrohistorickej a spoločenskej topografii (kroniky, monografie obcí a miest a publikácie o kultúrnom dedičstve, miestne, regionálne a kultúrno-informačné noviny a časopisy atď.). Prináša odborné príspevky, informatívne príspevky o prioritných úlohách a modelových projektoch Národného osvetového centra (vydavateľa časopisu), o dianí v miestnej a regionálnej kultúre a záujmovej umeleckej tvorivosti – informácie a hodnotenia kultúrnych podujatí, festivalov, tvorivých dielní, workshopov atď. (na miestnej, regionálnej i celoštátnej úrovni), reportáže, recenzie a anotácie publikácií,

monografií, miestnych a regionálnych novín, medailóny osobností národnej histórie a kultúry a i., ale aj príspevky o aktuálnom stave i perspektívach, trendoch a stratégiách rozvoja miestnej a regionálnej kultúry v Slovenskej republike. Cieľovými skupinami sú odborní pracovníci kultúrnych zariadení (galérie, múzeá, knižnice...), kultúrnych domov a osvetových stredísk v SR, kolektívni aj individuálni nositelia tradícií, amatérski tvorcovia vo všetkých oblastiach záujmovej umeleckej tvorivosti (amatérske divadlo, film, fotografia, zborový spev, výtvarné umenie...) a členovia záujmovumeleckých súborov a telies, dobrovoľní aktivisti kultúrneho života v miestnych a regionálnych podmienkach, zainteresované subjekty tretieho sektora, pracovníci miestnych úradov (kultúra, školstvo, cestovný ruch), pedagógovia i žiaci ZŠ a SŠ v SR a i.

Časopisy pre oblasť ZUČ

Hudba, spev, tanec (1949 – 52 ho vydávala Matica slovenská, 1953 odbor školstva a kultúry SNR)

Naše divadlo (1928 – 43, 1945 – 51)

Ľudová tvorivosť (časopis súborov ľudovej umeleckej tvorivosti; 1951 – 1962 ho vydávala Matica slovenská)

Časopis Ľudová tvorivosť sa rozčlenil na 3 samostatné časopisy:

Umelecké slovo (vydavateľmi boli: 1963 – 64 SNR – odbor školstva a kultúry a vydavateľstvo Osveta, 1965 – 67 Povereníctvo SNR pre školstvo a kultúru a vydavateľstvo Obzor, 1967 Povereníctvo SNR pre informácie a kultúru a vydavateľstvo Obzor, 1968 Povereníctvo SNR pre školstvo a kultúru a vydavateľstvo Osveta; od roku 1969 pod názvom Javisko)

Hudba, spev, tanec (časopis pre hudobné, spevácke a tanečné súbory ľudovej umeleckej tvorivosti; 1962 – 1968, od roku 1968 pod názvom Rytmus)

Výtvarníctvo, fotografia, film (1962 – 1991 – vydavateľstvo Obzor)

PhDr. Katarína Vrablicová

Záver

Veríme, že sa nám spoločne podarilo pripomenúť si nielen 60. výročie inštitucionalizovanej osvetovej činnosti na Slovensku, ale aj ukázať širšej verejnosti, čím všetkým sme vo svojom putovaní prechádzali, čo nás postretávalo na ceste i na pracovisku. Zároveň chceme požiadať a vyzvať širokú verejnosť, ak má materiály či vedomosti o ďalších významných aktivitách, ktoré sme z časových či priestorových dôvodov nespomenuli a nie sú publikované v doterajšej literatúre, aby nám v našej bádateľskej činnosti pomohla. Upozornila nás na ne, prípadne nám tieto materiály dala aspoň na nahliadnutie či darovala do našej dokumentácie. Nielen pre nás, ale pre pravdivý historický odkaz budúcim generáciám.